

Agroturizam u Istri - izazovi razvoja

Pustijanac, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:384140>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

MIA PUSTIJANAC

AGROTURIZAM U ISTRI – IZAZOVI RAZVOJA

Završni rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

MIA PUSTIJANAC

AGROTURIZAM U ISTRI – IZAZOVI RAZVOJA

Završni rad

JMBAG: 0009083348, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Uvod u turizam

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Trgovina i turizam

Mentorica: prof. dr. sc. Jasmina Gržinić

Pula, travanj 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani MIA PUSTIJANAC, kandidat za prvostupnika KULTURE I TURIZMA ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 22.03.2021.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, MIA PUSTIJANAC dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Završni rad pod nazivom AGROTURIZAM U ISTRI - IZAZOVI RAZVOJA

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 22.03.2022.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. Agroturizam – pojmovno i razvojno određenje	2
2.1. Definicije i obilježja	2
2.2. Uloga u održivosti destinacija	4
2.3. Agroturizam – područje Europe	7
2.4. Agroturizam u Republici Hrvatskoj	12
3. TURIZAM U ISTARSKOJ ŽUPANIJI	16
3.1. Turistička ponuda	17
3.2. Obilježja turističke ponude unutrašnje Istre	17
3.3. Turistička potražnja	20
3.4. Klusterski razvoj ponude i posebnih oblika turizma	22
4. Agroturizam u Istri	25
4.1. Razvoj agroturizma	25
4.2. Agroturistička ponuda	27
4.3. Izazovi razvoja agroturizma s naglaskom na središnju Istru	30
4.3.1. Pregled ponude i poslovanja	30
4.3.2. SWOT analiza	34
4.3.3. Budući razvoj	36
4.4. Komparativna analiza razvoja agroturizama Hrvatske i Slovenije	37
4.5. Kritički osvrt	39
5. ZAKLJUČAK	43
POPIS LITERATURE	45
POPIS TABLICA	49
POPIS SLIKA	49
SAŽETAK	50

1. UVOD

Posljednjih se godina na turističkom tržištu javljaju brojne promjene na što su utjecale nove potrebe i želje turističke potražnje. Masovni turizam polako jenjava u pojedinim destinacijama te dolazi do intenzivnijeg razvoja posebnih oblika turizma. U tom se kontekstu bilježi pojava agroturizma kao najatraktivnijeg oblika ruralnog turizma.

Predmet istraživanja ovoga završnog rada je agroturizam, s naglaskom na agroturizam u Istri i izazove razvoja ovog oblika turizma. Cilj ovoga rada je analizirati razvoj agroturizma u Istri te ukazati na moguće izazove razvoja uz pomoć SWOT analize i analize trenutnog stanja agroturizma središnje Istre. Svrha je pobliže spoznati ulogu agroturizma u Istri kao oblika turizma koji doprinosi valorizaciji ruralnog područja.

Kako bi se shvatio širi kontekst, u drugom poglavlju iznosi se pregled razvoja agroturizma u Europi s primjerima dobre prakse, a potom slijedi pregled razvoja agroturizma u Hrvatskoj. U trećem su poglavlju detaljnije prikazane turistička ponuda i potražnja Istre. U četvrtom poglavlju analizira se agroturizam u Istri pri čemu će se naglasiti važnost njegova razvoja i trenutno stanje, uz pomoć SWOT analize, te će se nadalje analizirati mogući izazovi razvoja. Također, u istom je poglavlju provedena komparativna analiza agroturizma Hrvatske i Slovenije nakon čega slijedi kritički osvrt.

U ovome radu postavljaju se tri hipoteze:

H1: Agroturizam je brzo rastući oblik ruralnog turizma koji je posljednjih godina stekao veliku popularnost u europskim zemljama, a koji ujedno doprinosi održivosti ruralnih područja.

H2: Agroturizam u Hrvatskoj suočava se s različitim izazovima koji otežavaju njegov intenzivniji razvoj.

H3: Agroturizam u Hrvatskoj najviše je razvijen u Istri što doprinosi stvaranju imidža destinacije, no isti se suočava s izazovima okruženja.

Metode istraživanja koje su korištene u ovome završnom radu su metoda analize i sinteze, komparacija i dedukcija.

2. Agroturizam – pojmovno i razvojno određenje

Pojam agroturizma sve je prisutniji u današnje vrijeme što ukazuje na njegovu popularnost. Isti se razvija diljem Europe, pa tako i u Hrvatskoj, posebice Istarskoj županiji. U nastavnim potpoglavljima detaljnije će se analizirati sam pojam agroturizma te će se prikazati njegov razvoj u pojedinim europskim državama i Hrvatskoj. Također, prikazat će se uloga, odnosno važnost agroturizma za održivost destinacija.

2.1. Definicije i obilježja

Prije definiranja pojma samog agroturizma potrebno je definirati ruralni turizam i ruralni prostor s obzirom na činjenicu da je agroturizam oblik turizma koji se odvija na ruralnom prostoru. Ruralni prostor odnosi se na „cjelokupni prostor izvan gradova, prostor koji je predmet zanimanja u sociološkom i gospodarskom smislu, u kojem se rasprostiru mala ruralna društva ili ruralne zajednice, i usko je životno i radno povezan s pretežno prirodnim okolišem.“¹ Stoga, ruralni se turizam može definirati kao onaj oblik turizma koji se odvija na ruralnom prostoru, a može obuhvaćati razne turističke aktivnosti.

Jedan od oblika ruralnog turizma je agroturizam. Osim agroturizma, u Hrvatskoj se upotrebljava i naziv seljački turizam s obzirom na činjenicu da se izvodi na seljačkim gospodarstvima. U tom kontekstu, o agroturizmu se može govoriti kao „o odmoru na seljačkom gospodarstvu (registriranom obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu, poljoprivrednom obrtu, poljoprivrednom trgovačkom društvu d.o.o. ili d.d.) s korištenjem usluga smještaja, prehrane, pića, zabave, rekreacije, i drugih, u obiteljskim zgradama ili drugim objektima smještaja (kamp, pansion, hotel) u okviru seljačkog gospodarstva.“² Agroturizmi su se s godinama unaprijedili i postali su prepoznatljivi dio turističke ponude neke destinacije kao što je situacija u Istri, no o tome će biti riječi u nastavku ovoga rada. Seljačka gospodarstva idealna su odredišta za turiste koji žele mir i odmak od svakodnevnih obaveza. Ono što taj prostor čini atraktivnim su prirodne ljepote krajolika, tradicija i kulturno – povijesno nasljeđe. Kako bi agroturizam uopće postao atraktivan mora nuditi jedinstvene sadržaje za turiste koji

¹ Demonja, D., Ružić, P., *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Zagreb, 2010., str. 14.

² Ibidem, str. 25.

se prvenstveno temelje na autentičnosti i tradiciji jer seljačko gospodarstvo treba biti uređeno u duhu lokalne kulture.

Dodatne usluge, poput obiteljskog hotela, eno – gastronomskih tura i sportsko – rekreacijskih aktivnosti, mogu zasigurno unaprijediti kvalitetu ovakvog oblika turizma što posljedično dovodi do veće turističke potražnje. Važno je spomenuti kako se agroturizmi mogu opredijeliti u smislu usluga koje pružaju turistima. U tom kontekstu razlikuju se agroturizmi koji pružaju samo usluge smještaja, oni koji pružaju usluge prehrane, a moguća je i kombinacija ovih dviju vrsta, odnosno postoji mogućnost pružanja usluge smještaja i prehrane istovremeno. Objekti u kojima se pruža usluga smještaja trebali bi biti uređeni sukladno obilježjima lokalne tradicije i kulture što upućuje na autentičnost usluge. Također, hrana koja se uslužuje trebala bi biti domaćeg porijekla i proizvedena na seljačkom gospodarstvu koje ima vlastitu poljoprivrednu proizvodnju, bavi se voćarstvom, pčelarstvom, povrćarstvom i sličnim djelatnostima.³

Ono što najviše utječe na kvalitetu usluge agroturizma i njegovu atraktivnost su prirodna i društvena obilježja. Što se tiče prirodnih obilježja na agroturizmima se ističu: ljepote krajolika, prostrana prirodna područja, rijeke, potoci, a sve navedeno privlači turiste, posebice one koji žele uživati u prirodi i miru. Stoga je vrlo važno da agroturizmi brinu o uređenju okoliša i da, ukoliko se u okolini nalaze zaštićena prirodna područja, smanje svoj utjecaj na promjenu prirodnog krajolika. To je važno iz razloga što je atraktivnost prostora jedan od glavnih motiva dolaska turista. Kulturna obilježja također su važan atraktivni element u smislu doticaja turista i lokalnog stanovništva, upoznavanja tradicije i razgledavanja kulturno – povijesnog nasljeđa. Neophodna vještina turističkog kadra u agroturizmu jest ljubaznost i otvorenost prema turistima. Domaćini trebaju predstaviti lokalnu tradiciju što mogu postići razgovorom s turistima pri čemu se stvara određena doza povjerenja koja može utjecati na ponovni dolazak turista i samim time na unapređenje kvalitete.

Agroturizam ima sve značajniju ulogu u turističkoj ponudi određene destinacije jer doprinosi stvaranju doživljaja i dodane vrijednosti za turista, što je, dakako, vrlo važno u kontekstu potreba suvremenog turista. Stoga je moguće zaključiti „kako agroturizam, kao selektivni oblik turističkih usluga, povezuje tradicionalne vrijednosti i dostignuća

³ Ružić, P., *Ruralni turizam*, Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2005., str. 17.

te ih uopćava u turistički proizvod s naglašenom karakteristikom ambijentalnosti i antropomorfnosti, odnosno očuvanja povijesnih područja s izrazito tradicionalnom arhitekturom koja zajedno s prirodnim okruženjem čini područja izrazito vizualno prihvatljivima i atraktivnima.“⁴ Dakle, važno je valorizirati agroturizam i prostor na kojem se isti odvija zbog specifičnosti kao što su tradicija, kultura i prirodna obilježja prostora. Razvoj ponude i unapređenje kvalitete usluga zasigurno će dovesti do veće prepoznatljivosti agroturizma i same destinacije.

2.2. Uloga u održivosti destinacija

Kao što je već spomenuto, brojne obalne destinacije na globalnoj razini suočavaju se s problemom masovnog turizma i negativnim posljedicama koje isti donosi. Cilj gotovo svake turističke destinacije jest osigurati održivost iste kako ne bi došlo do negativnih posljedica turizma kao što su degradacija okoliša, onečišćenje i slično. Održivi turizam može se definirati kao oblik turizma koji uzima u obzir gospodarske, društvene i okolišne učinke, a ujedno optimalno koristi okolišne resurse, poštuje kulturnu autentičnost destinacije i osigurava dugoročnost gospodarskih aktivnosti.⁵ Posebni oblici turizma doprinose održivosti turističkih destinacija zato što potiču turiste da posjećuju destinacije tijekom cijele godine, a ne samo u ljetnoj sezoni. Agroturizam je oblik turizma koji se može odvijati tijekom cijele godine što doprinosi održivosti turističke destinacije. Usluge koje pružaju nisu isključivo sezonskog karaktera, već cjelogodišnjeg, a jedan od glavnih razloga je sam položaj agroturizma koji je smješten u ruralnom području, a ne obalnom.

Održivi razvoj turizma podrazumijeva tri dimenzije, a to su ekonomska, okolišna i društvena. Kako bi neka destinacija bila održiva ona mora uključiti sve tri dimenzije u razvoj turizma.

U kontekstu agroturizma okolišna dimenzija održivosti ogleda se u činjenici da je isti smješten u ruralnom području koje se ističe po prirodnim obilježjima. Krajolik bi trebao biti očuvan, bez većih naznaka ljudskog djelovanja i degradacije okoliša.

⁴ Baćac, R., Agroturizam – tradicijske vrijednosti u funkciji turizma, u *Etnologija i kulturni turizam*, Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Zagreb, 2006., str. 39.

⁵ Održivi turizam Hrvatska, *Održivi turizam*, 2022., dostupno na: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97>.

Problem održivosti destinacija događa se radi velikog broja turista na nekome području što za posljedicu ima veću proizvodnju otpada, veću potrošnju električne energije i vode. U ekstremnim slučajevima može doći do degradacije okoliša, na primjer u zaštićenim prirodnim područjima kao što su nacionalni parkovi, ukoliko se broj turista neprestano povećava. Agroturizam doprinosi održivom razvoju turizma iz razloga što dolaze manje grupe turista, a posjeti su raspoređeni kroz sve mjesece u godini. Na taj se način smanjuje pritisak na okoliš i smanjuje se utjecaj na lokalnu zajednicu zbog smanjenja gužvi. „Agroturizam polazi od održivih postavki, tj. nema prekapacitiranosti, pa ne čudi što je potražnja za ovakvim oblikom smještaja, u pravilu, veća u odnosu na ponudu. Razvidna je i originalnost ponude koja se prvenstveno odnosi na organizaciju i uređenje smještaja, ali i svih ostalih aktivnosti.“⁶

Ekonomska dimenzija održivog razvoja turizma odnosi se na izvor prihoda od agroturizma koji je cjelogodišnji. Turizam je na seljačkom gospodarstvu dodatni izvor prihoda, a uz neprestan razvoj i unapređenje kvalitete usluga, agroturizam može donijeti niz pogodnosti za domaćine i lokalno stanovništvo.

Društvena komponenta odnosi se na poštivanje lokalne zajednice, tradicije i kulture. Iako se u kontekstu ruralnog turizma i njegovih oblika najčešće spominje okolišna dimenzija održivosti, preostale dvije dimenzije jednako su važne. Stoga je za ciljeve održivosti ruralnih prostora i turizma potrebno postaviti i sljedeće:

- Očuvanje lokalne kulture i identiteta lokalne zajednice,
- Očuvanje krajolika,
- Održivi razvoj ruralne ekonomije i turizma na dugoročnom planu,
- Poticanje podrške i razumijevanja lokalne i državne vlasti te ostalih institucija za razvoj ruralnih područja,
- Diverzifikacija lokalne ruralne ekonomije i ravnoteža turizma i drugih djelatnosti na ruralnom prostoru.⁷

Dakle, agroturizmi postaju važan čimbenik utjecaja na održivost turističke destinacije što upućuje na potrebu za daljnjim razvojem takvog oblika turizma. Kako bi se održivost zaista postigla potrebna je suradnja svih dionika u turizmu, točnije i

⁶ Baćac, R., op.cit., str. 38.

⁷ Krajnović, A., *Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma – problemi i smjernice*, Oeconomica Jadretina, 2011., 1 (1); 33.

javnog i privatnog sektora. Lokalna i državna vlast uz pomoć specijaliziranih institucija za ruralni razvoj mogu doprinijeti valorizaciji ruralnog prostora i održivosti turističkih destinacija. Stoga je neophodno planirati i koordinirati aktivnosti dionika u turizmu kako bi se iste uskladile i dovele do željenih rezultata. S obzirom na dinamičnost tržišta i promjene potreba turističke potražnje, važno je istraživati tržište kako bi se ponuda agroturizama uskladila s aktualnim trendovima. Poticanje malih poduzetnika i lokalnih proizvođača također doprinosi održivome razvoju. Agroturizmi u svoju ponudu uključuju lokalne proizvode što zasigurno predstavlja jedan segment održivosti.

Nadalje, važna pretpostavka jesu funkcije agroturizma koje se mogu podijeliti u tri glavne skupine: socio – psihološke, ekonomske te prostorne i okolišne.⁸ Ove funkcije mogu se povezati s održivošću turističke destinacije. Tablica 1. sistematski prikazuje navedene funkcije uz kratka pojašnjenja.

Tablica 1. Funkcije agroturizma

Ekonomске	Socio – psihološke	Prostorne i okolišne
<ul style="list-style-type: none"> • Dodatne usluge smještaja • Dodatno zaposlenje • Dodatni izvor prihoda • Izvor prihoda za lokalnu zajednicu • Prevladavanje ekonomske recesije • Promocija socio – ekonomskog razvoja 	<ul style="list-style-type: none"> • Stjecanje novih vještina • Upoznavanje ljudi • Oživljavanje i očuvanje ruralne tradicije • Edukacija 	<ul style="list-style-type: none"> • Pобољшanje (očuvanje) okoliša i zaštite prirode • Razvoj lokalne infrastrukture • Povećanje vrijednosti kuća • Korištenje resursa • Zaustavljanje migracija iz ruralnih područja

Izvor: Tubić, D., *Ruralni turizam: od teorije do empirije*, Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, 2019., str. 227.

Dakle, iz tablice je uočljivo kako se funkcije agroturizma mogu povezati s dimenzijama održivog razvoja. Ekonomske funkcije doprinose dodatnom zaposlenju i

⁸ Tubić, D., *Ruralni turizam, od teorije do empirije*, Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, Virovitica, 2019., str. 227.

dodatnim izvorima prihoda što također dovodi do ekonomskog razvoja. Socio – psihološke funkcije omogućavaju ljudima stjecanje novih vještina i očuvanje ruralne tradicije, dok okolišne funkcije podrazumijevaju očuvanje okoliša i zaustavljanje migracija iz ruralnih područja. Sve navedeno može dovesti do održivosti samih destinacija u kojima se razvija agroturizam. Stoga je neophodno planirati u tom smjeru i kreirati dugoročne strategije održivog razvoja turizma.

Osim triju navedenih funkcija i pozitivnog učinka na destinaciju, prema Williamsu (2001) agroturizam značajno utječe na ostale gospodarske sektore, to jest industriju. U tom kontekstu agroturizam pozitivno utječe na:

- Poljoprivredni sektor na način da donosi dodatnu zaradu farmama, potiče prodaju lokalnih, domaćih proizvoda, povećava ekonomski i društveni značaj poljoprivrednih područja, nudi mogućnosti napredovanja i edukacije;
- Uslužne i turističke djelatnosti pri čemu doprinosi diverzifikaciji proizvoda, stimulira dolazak turista u ruralna područja, produžuje turističku sezonu;
- Lokalnu zajednicu i regionalni razvoj u kontekstu poticanja ekonomskih aktivnosti na ruralnim područjima, očuvanja kulturnog i povijesnog naslijeđa lokalne zajednice, poticanja farmera na bavljenje poljoprivredom bez obzira na izazove, kreiranja novih socio-ekonomskih prilika za ruralno stanovništvo.⁹

Budućnost agroturizama ovisit će o angažiranju dionika u turizmu, ali i o trendovima na turističkom tržištu. Ipak, s obzirom na dosadašnju popularnost agroturizama, postoji vjerojatnost da će se ovaj oblik turizma i dalje razvijati što će zasigurno pozitivno utjecati na destinaciju i održivi razvoj turizma.

2.3. Agroturizam – područje Europe

Od početka 21. stoljeća javlja se sve veća želja za posjetom agroturizmima i ruralnim područjima radi potrebe za odmorom, odmakom od gradske buke i potrage za mirom. Pritom se javljaju dva razloga za nagli rast ovoga oblika turizma, a to su potraga za dodatnim izvorima prihoda i želja za originalnim iskustvom zbog odmaka od masovnog turizma.¹⁰ Tradicija, autohtonost i autentičnost elementi su koji privlače

⁹ Taleska, M., *Agrotourism as an opportunity for revitalization of rural areas*, Skopje, 2015., str. 158.

¹⁰ Ibidem, str. 156.

brojne posjetitelje što doprinosi rastu popularnosti agroturizma. Ipak, ono što se razlikuje u europskim državama jest poimanje samog agroturizma koji se u različitim državama drugačije definira i podrazumijeva različite aktivnosti. Na primjer, u Italiji se agroturizam definira kao područje u blizini mora koje želi razviti ruralni turizam u destinacijama u unutrašnjosti, daleko od obale, dok se u Nizozemskoj definira kao tradicijsko područje za odmor značajnog broja smještajnih objekata i s infrastrukturom, koja se fokusiraju na poboljšanje ponude i smanjivanje utjecaja na okoliš.¹¹ Evidentno je da različite države agroturizam definiraju na drugačije načine, često obuhvaćajući određeno ruralno područje koje se nalazi u unutrašnjosti zemlje.

Važan utjecaj na razvoj ruralnog turizma i agroturizma u Europi ima Europska federacija ruralnog turizma RuralTour. U ovu je federaciju uključeno 26 država u kojima djeluju samostalne organizacije zadužene za razvoj ruralnog turizma.¹² Federacija ima i službenu internetsku stranicu na kojoj je moguće pregledati sve uključene države, a klikom na pojedinu državu posjetitelj dobiva sve potrebne informacije o ponudama u toj državi te može direktno pristupiti stranicama nacionalne organizacije. Također, moguće je pregledati sve dostupne proizvode koji se nude u okviru ruralnog turizma Europe što uključuje i agroturizme.

Važno je spomenuti angažman Europske unije u kontekstu ruralnog razvoja i razvoja agroturizma. Od 2014. do 2020. na razini Europske unije na snazi je bila politika razvoja ruralnih područja, točnije „Ruralni razvoj 2014.-2020.“ Ista je financirana kroz fond Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD) čiji je cilj pospješiti konkurentnost poljoprivrednog sektora, osigurati održivi razvoj prirodnih resursa i postići ujednačen razvoj europskih ruralnih područja.¹³

Kako bi se pobliže shvatio razvoj agroturizma u Europi, u nastavku će se prikazati razvoj istog u četiri europske države: Austriji, Italiji, Francuskoj, i Velikoj Britaniji.

Austrija je danas jedna od poznatijih europskih država koja razvija agroturizam. Ovaj se oblik turizma razvio zahvaljujući bogatstvu prirodnih resursa, posebice planinskih područja. Međutim, najvažniju ulogu imala je državna vlast koja je raznim mjerama i poticajima dovela do značajnijeg razvoja agroturizma. Austrija je prepoznala

¹¹ Jelinčić, D.A., *Agroturizam u europskom kontekstu*, Stud. ethnol. Croat., Zagreb, 2007., 19 (1); 281.

¹² RuralTour, *About RuralTour*, dostupno na: <https://www.ruraltour.eu/about>.

¹³ Maria-Irina, A., *Ecotourism, agro-tourism and rural tourism in the European Union*, Bucharest University of Economic Studies, Bucharest, Romania, 2017., str. 9.

sve svoje prednosti u vidu razvoja posebnih oblika turizma što je pozitivno utjecalo na pojavu agroturizma i globalne prepoznatljivosti destinacije. Agroturizam se u Austriji razvija još od 1960-ih godina što ukazuje na dugu tradiciju, a manifestira se kroz originalnost, promociju starinskih vrijednosti, velika ulaganja u infrastrukturu te brojnost malih gospodarstava.¹⁴ U Austriji djeluje udruženje agroturizama pod nazivom *Urlaub am Bauernhof*. Na njihovoj službenoj stranici turisti se mogu detaljno informirati o ponudi agroturizama u Austriji. Nude se tri mogućnosti prema kojima turisti biraju idealno odredište, a to su: tip aktivnosti, regija/odredište i vrsta smještaja. Turisti odabiru onu opciju koja je najviše prilagođena njihovim željama i na taj način mogu dobiti širi uvid u ponudu. Udruženje ima i prepoznatljivi logo koji je prikazan na slici 1.

Slika 1. Logo *Urlaub am Bauernhof*

Izvor: Farm Holidays, dostupno na: <https://www.farmholidays.com/en>

Posljednjih nekoliko godina bilježi se blagi pad agroturizma zbog veće popularnosti urbanih regija. Ipak, najveća koncentracija može se uočiti u planinskim regijama kao što su Tirol i Styria. Važno je spomenuti kako je upravo agroturizam doveo do razvoja turizma u planinskim područjima, a samim time i do gospodarskog napretka. Međutim, uočeno je smanjenje broja smještajnih kapaciteta na seljačkim gospodarstvima i porast smještajnih kapaciteta izvan ruralnih područja. To ukazuje na činjenicu da je agroturizam samo dodatna djelatnost koja ne konkurira turizmu urbanih

¹⁴ Tubić, D., op.cit., str. 237.

područja.¹⁵ Stoga je potrebno analizirati izazove razvoja i unaprijediti ponudu koja će se temeljiti na autentičnosti i tradiciji.

Sljedeći primjer odnosi se na Italiju i razvoj agroturizma koji ima sve veću ulogu na razini cijele države. Naime, Italija je jedina država na razini Europske unije koja je 1985. godine donijela specifičan zakon kojim se regulira djelovanje i razvoj agroturizma.¹⁶ Za Italiju je također karakteristično to što se agroturizam razvija diljem cijele zemlje, dok je najrazvijeniji u pokrajini Toskani. Ovaj se oblik turizma najviše razvija zahvaljujući bogatstvu prirodnih resursa i očuvanom okolišu što ruralne prostore čini izrazito atraktivnima. Italija je poznata po kulturnim manifestacijama i širokoj eno – gastronomskoj ponudi u koju su uključene i vinske ceste što doprinosi obogaćivanju ponude agroturizama i njihovom značajnijem razvoju. Iako postoji nacionalni zakon o agroturizmu, u Italiji ne postoji jedinstveno udruženje kao što je slučaj u Austriji. Postoji nekoliko organizacija, od kojih je najpoznatija Agriturist, a na službenoj stranici organizacije moguće je pregledati ponudu agroturizama u Italiji. Nedostatak zajedničkog udruženja može dovesti do slabije promocije i pozicije na tržištu zbog manjkavosti marketinških alata i strategija, stoga bi to moglo predstavljati buduće izazove u poslovanju agroturizma. Što se tiče stanja agroturizma posljednjih nekoliko godina, najveći razvoj zabilježen je u regijama Toskana i Trentino-Alto Adige. Svaka od regija ima drugačiju vrstu ponude: Trentino-Alto Adige planinska je regija u kojoj su popularne zimske aktivnosti, dok Toskana obiluje malim pitoresknim mjestima poznatima po bogatom kulturno – povijesnom nasljeđu. U Italiji su i danas na snazi različiti propisi kojima se regulira poslovanje agroturizama. Nacionalni zakon na snazi je od 1985. godine, a kasnije su na snagu stupili regionalni i sanitarni zakoni, te se u ponekim regijama javlja sustav certifikacije.¹⁷ Angažman državne i lokalnih vlasti omogućava bolje upravljanje rizicima što posljedično dovodi do značajnijeg razvoja agroturizma u Italiji.

Francuska je također poznata po razvoju agroturizama zbog ljepota ruralnih područja i bogate gastronomske ponude. Začeci agroturizma u Francuskoj vidljivi su već 1950-ih godina što ukazuje na znatno raniji razvoj nego li u drugim europskim

¹⁵ Quendler, E., *The position of the farm holiday in Austrian tourism*, Open Agriculture, 2019., 4; 707.

¹⁶ Tubić, D., op.cit., str. 242.

¹⁷ Santucci, F.M., *The Diversification of Agriculture in Italy: Agritourism and Organic Management*, International Business & Economics Studies, 2021., 3 (1); 34.

državama. Jednako kao u Austriji, Francuska ima udrugu agroturizama koja djeluje na nacionalnoj razini, a to je *Gîtes de France*. Važno je spomenuti kako navedena udruga surađuje s državnim vlastima na način da Udruga donosi propise za standardizaciju i klasifikaciju.¹⁸ Također, *Gîtes de France* nudi raznovrsne proizvode i usluge agroturizma koji se baziraju na tradiciji i autentičnosti. Osim spomenute udruge, na području Francuske djeluje još nekoliko organizacija, poput *Bienvenue à la ferme*, *Accueil paysan* i CIVAM. 2013. godine Marsat i suradnici proveli su istraživanje agroturizma u Francuskoj, točnije u regiji Auvergne. Istraživanje je pokazalo da je u regiji Auvergne tada djelovalo 23 700 farmi od čega njih 600 nudi usluge smještaja, hrane i dodatnih aktivnosti.¹⁹ Iako nacionalne i lokalne organizacije pomažu razvoju agroturizama Francuske te potiču njihovu promociju, primijećen je izostanak partnerstava tih organizacija i nedostatak financiranja. Važnu ulogu u razvoju agroturizma regije Auvergne imala je turistička politika *Nattitude*. Ona podrazumijeva set kriterija kojima se utvrđuje kvaliteta projekta prije dodjeljivanja financijskih sredstava, a ujedno služi promociji kvalitetnih ponuda agroturizma što je doprinijelo većoj prepoznatljivosti i pozicioniranju pojedinih destinacija.²⁰ Iz navedenog je vidljivo kako nacionalne ili lokalne udruge/organizacije mogu imati značajan utjecaj na razvoj i pozicioniranje agroturizma na tržištu.

Posljednji primjer razvoja agroturizma u Europi je Velika Britanija. 1983. godine u Velikoj Britaniji osnovan je neprofitni konzorcij naziva *Farm Stay UK* s ciljem unaprjeđenja ponude agroturizama i promocije istih.²¹ Na službenoj stranici organizacije moguće je pregledati ponudu koja uključuje razne vrste smještaja, gastronomsku ponudu i slično. *Farm Stay* potiče promociju i pozicioniranje agroturizama Velike Britanije na turističko tržište kao što je slučaj s prijašnje predstavljanim primjerima. Jedna od karakteristika agroturizma Velike Britanije jest poticanje na poduzetništvo. Većina seljačkih gospodarstava ima vlastite prodavaonice (*farm shop*) gdje posjetitelji mogu kupiti lokalne proizvode. 2014. godine Slocum i Curtis provele su istraživanje na području Velike Britanije pri čemu su se fokusirale na prodavaonice na farmama (*farm shop*) te su provele intervju s njih devet. Istraživanje

¹⁸ Tubić, D., op.cit., str. 251.

¹⁹ Marsat, J.B., *Designing a Regional Policy of Agrotourism . The Case of Auvergne Region (France)*, 2013., 5 (4); 314.

²⁰ Ibidem, str. 318.

²¹ Farm Stay, *About Farm Stay*, dostupno na: <https://www.farmstay.co.uk/about/default.aspx>.

je dovelo do definiranja četiri glavne odrednice koje obilježavaju prodavaonice na farmama, a to su: kreiranje jedinstvenog identiteta ili brenda, razvoj znanja i talenta, kreiranje mreža, prevladavanje prepreka.²² Primarni cilj svake prodavaonice je stvoriti jedinstveni identitet koji će tu farmu činiti prepoznatljivom. Pritom je važno naglasiti da se većinom prodaju lokalni, domaći proizvodi koji karakteriziraju određeno područje, kao što su voće i povrće, meso, med i slično. Važan element razvoja prodavaonica na farmama su znanja i vještine domaćina. Kako bi se postigla što veća kvaliteta, kadar mora biti educiran za obavljanje različitih poslova. U poslovanju prodavaonica na farmama značajnu ulogu mogu imati partnerstva s ostalim prodavaonicama u okruženju ili s organizacijama agroturizma. Na taj se način mogu lakše prevladati barijere koje uključuju zakone, neprepoznatljivost, nedostatak financijskih sredstava i drugo. Prodavaonice na farmama imaju važnu ulogu u diverzifikaciji ponude agroturizama jer omogućuju turistima da kupuju lokalne proizvode (dodana vrijednost), a domaćinima na farmi donose dodatan izvor prihoda i prepoznatljivost.

S obzirom na prikazane primjere može se zaključiti da pojedine države Europe značajno unapređuju ponudu agroturizma. Također, uviđaju se razlike u pristupu, kao na primjer u Velikoj Britaniji gdje se najviše razvijaju prodavaonice na farmama koje doprinose diverzifikaciji ponude. Vlade država i nadležne organizacije ili udruženja zaslužne su za promociju i unapređenje agroturizma u pojedinim državama, kao što je to primijećeno na primjeru Austrije. Ljepote krajolika i gostoljubivost domaćina ponekad nisu dovoljni za uspješno pozicioniranje na tržištu stoga je potrebno osnovati udrugu ili organizaciju koja bi zajedno s nacionalnim vlastima doprinijela unapređenju agroturizma. Na taj bi se način lakše savladali izazovi na turističkom tržištu te bi se osigurala konkurentnost destinacija.

2.4. Agroturizam u Republici Hrvatskoj

Agroturizam se u Hrvatskoj počeo intenzivnije razvijati nakon 2000. godine, kasnije nego li u pojedinim državama Europe što je prikazano kroz prethodne primjere. Najveći problem koji se javlja je neravnomjerna raspoređenost agroturizma na

²² Slocum, S., Curtis, K., *Farm Diversification through Farm Shop Entrepreneurship in the UK*, 2017., 48 (2); 39.

hrvatskom prostoru, to jest nedostatak istog u pojedinim županijama. Prema podacima iz 2007. godine, u Hrvatskoj je prevladavala sljedeća situacija:

- 379 registriranih turističkih seoskih obiteljskih gospodarstava (TSOG),
- Najviša koncentracija TSOG bila je u Dubrovačko-neretvanskoj, Istarskoj i Osječko-baranjskoj županiji,
- Najveći broj kreveta imale su Istarska, Zadarska i Osječko-baranjska županija,
- Većina TSOG nudila je uslugu prehrane (izuzev Zadarske županije gdje je većina nudila samo usluge noćenja),
- Većina zaposlenih su članovi obitelji,
- Objekti su većinom stari tradicijski objekti ili djelomično tradicijski objekti (obnovljeni).²³

Dakle, vidljivo je kako je 2007. godine najviše agroturizama koncentrirano na području tri županije, dok su brojke u ostalim županijama gotovo zanemarive jer ima vrlo malo ili niti jednog registriranog objekta. Još jedan od problema je jednoličnost ponude zbog nedostatka klasifikacije objekata i nedostatka diverzificiranosti ponude. Ipak, Hrvatska je među novim članicama Europske unije, u razdoblju od 2012. do 2015. godine, ostvarila najveći broj noćenja u ruralnim područjima. U tom kontekstu prednjačila je regija Jadranska Hrvatska koja je u promatranom razdoblju bila šesta najposjećenija destinacija u EU-28.²⁴

U Hrvatskoj ne postoji usko definiran zakonski okvir za agroturizam, već se njegova djelatnost određuje zakonima kao što su Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti i Zakon o turističkoj djelatnosti. Hrvatska nema niti jednu nacionalnu organizaciju ili udrugu koja objedinjuje agroturizme kao što je slučaj u Austriji. Međutim, 2015. godine izrađen je katalog *Ruralni turizam Hrvatske* u kojem je predstavljen razvoj ruralnog turizma, turistička ponuda i specifičnosti hrvatskog ruralnog prostora. „Osnovna zamisao prvog nacionalnog kataloga je stvoriti snažnu ponudu ruralnog turizma na temelju raznolikog koncepta vezanog uz najpoznatije karakteristike ruralnog prostora i hrvatskog sela: prirodno nasljeđe, očuvanu prirodu, hrvatski karakter i tradiciju (način života, gostoljubivost, običaji itd.), slikovita sela, te aktivnosti povezane s tradicijom,

²³ Demonja, D., Ružić, P., op.cit., str. 52-57.

²⁴ Maria-Irina, A., op.cit., str. 7.

kulturom i stilom života na ruralnim područjima.²⁵ U katalogu je također definirano deset hrvatskih regija prema kojima su raspodijeljeni objekti ruralnog turizma među kojima se nalaze i agroturizmi. Ovaj je katalog koristan alat za promociju i prezentaciju ponude ruralnog turizma Hrvatske, no u budućnosti bi se trebalo orijentirati na osnivanje organizacije ili udruge agroturizama koja bi koordinirala njihov rad i osnaživala konkurentnost agroturizama Hrvatske.

Također, problem je i (ne)kategorizacija objekata i nedostatak specijaliziranih ponuda koje bi pomogle pozicioniranju agroturizma Hrvatske na turističkom tržištu. Posljednjih desetak godina provedeno je nekoliko istraživanja kojima se htjelo utvrditi stanje agroturizma u Hrvatskoj. Rezultati istraživanja koje su proveli Pamuković i suradnici 2016. godine pokazali su sljedeće:

- Agroturizam je najviše razvijen u Istarskoj županiji pri čemu se isti temelji na vlastitoj poljoprivrednoj proizvodnji, obiteljskoj radnoj snazi, autohtonoj ponudi, podizanju vrijednosti lokaliteta,
- U Zagrebačkoj županiji većina posjetitelja dolazi samo na jednodnevni izlet, a pritom kupuju poljoprivredne prehrambene proizvode,
- U Zadarskoj županiji glavni motivi bavljenja agroturizmom su povećanje dohotka i bolji plasman vlastitih proizvoda
- Sisačko-moslavačka, Vukovarsko-srijemska i Osječko-baranjska županija imaju slabo razvijenu ponudu agroturizma, no u takvom obliku turizma vide šansu za razvojem ruralnog prostora,
- Većina ispitanika koji se bave agroturizmom kao najveći nedostatak navode nedostatak financiranja,
- Najvažniji element je promocija u marketingu koja u većini slučajeva izostaje,
- Većina agroturizama koristi web oglašavanje, nekolicina ima vlastitu web stranicu ili promociju vrše putem društvenih mreža.²⁶

Evidentno je kako se u većini provedenih istraživanja i znanstvenih radova spominju slični problemi koji se konkretno tiču slabog angažmana države i

²⁵ Hrvatska gospodarska komora, *Nacionalni katalog Ruralni turizam Hrvatske*, 2015., str. 38.

²⁶ Pamuković, A. et.al., *Iskustvo i praksa razvoja agroturizma u Europi te njegov utjecaj na Hrvatsku*, Agronomski glasnik, 2016., 78 (1); 58-61.

nepovezanosti teritorija. Hrvatska ima mnogo potencijala za razvoj agroturizma upravo zbog bogatstva prirodnih resursa i ruralnih područja koja su većinom neiskorištena i propadaju. Stanovništvo je nedovoljno osviješteno o koristima i prednostima agroturizma koji može predstavljati dodatan izvor prihoda. Stoga, kako bi se resursi kojima Hrvatska raspolaže valorizirali na pravi način, potrebni su: veći angažman države, koordinacija dionika u turizmu, jačanje partnerstava javnog i privatnog sektora, udruživanje agroturizama, jačanje marketinških strategija i promocije, edukacija i osvješćivanje stanovništva o koristima agroturizma. Dakako, potrebno je sagledati širi okvir i ne razmatrati samo negativne strane zato što postoje primjeri dobre prakse na koje bi se ostatak Hrvatske trebao ugledati, ujedno kao na primjere dobre prakse u državama Europske unije (na primjer Austrija i Slovenija).

Agroturizam će, ukoliko se bude kvalitetno razvijao i unapređivao, imati svijetlu budućnost jer je to jedan od posebnih oblika turizma koji doprinosi valorizaciji ruralnih područja i održivosti turističkih destinacija. Masovni turizam mogao bi polako jenjavati ukoliko turiste zainteresiraju ponude agroturizama i odmora u mirnim, ruralnim prostorima. U nastavku ovoga rada prikazat će se turistička ponuda i potražnja u Istri kako bi se jasnije percipirao njihov utjecaj na agroturizam.

3. TURIZAM U ISTARSKOJ ŽUPANIJI

Začeci turizma kakvog danas poznajemo naziru se od kraja druge polovice 19. stoljeća kada dolazi do razvoja prijevoznih sredstava, prometne infrastrukture, razvoja tehnologije te potrebe ljudi za putovanjem u udaljena mjesta. Turizam se u Hrvatskoj također krenuo razvijati krajem 19. stoljeća, a značajniji razvoj doživio je tek u drugoj polovici 20. stoljeća, u periodu ekspanzije gospodarstva, a s time i turizma. Razvoj turizma u Istri može se pratiti sukladno s razvojem turizma u Hrvatskoj, no putovanja po Istri bila su zastupljena i prije razvoja turističkih putovanja u današnjim okvirima.

Tijekom vladavine Rimskoga carstva, Istra je bila jedno od odredišta putovanja Rimljana na što ukazuju razne građevine i ceste. Najviše pozornosti privlačio je amfiteatar, poznatiji pod nazivom Arena, gdje su se odvijale gladijatorske borbe koje su privlačile mnoštvo gledatelja. Nešto kasnije, tijekom razdoblja renesanse i humanizma, putovanja u Istru se intenziviraju, a Istra postaje odredište mnogih pjesnika i umjetnika koji su o tom poluotoku pisali u svojim putopisima. Već se u 17. stoljeću naziru začeci zdravstvenog turizma, odnosno u terminima tog razdoblja, putovanja motivirana brigom o zdravlju pri čemu se nerijetko spominju Istarske toplice kao odredište za takvu vrstu putovanja. Razvoj turizma krajem 19. stoljeća doveo je do značajnije izgradnje smještajnih kapaciteta u većim istarskim gradovima kao što su: Novigrad, Umag, Poreč, Pula i Brijuni. Nagli razvoj turizma zaustavio je Prvi svjetski rat, a u međuratnom razdoblju turizam je ponajviše stagnirao što je utjecalo i na gospodarski razvoj Istre. Ipak, nakon završetka Drugoga svjetskoga rata turizam se polako oporavlja te je zabilježeno povećanje broja turista na tom području. Grade se novi smještajni kapaciteti u Puli, Poreču, Rovinju, Labinu i Umagu. U drugoj polovici 20. stoljeća naglasak je bio pretežno na masovnom turizmu, a Istru su promovirale i razne turističke agencije koje su organizirale turistička putovanja u tu destinaciju.

S vremenom je Istra postala vrlo popularna i poželjna destinacija među turistima upravo zbog raznovrsne ponude, ljepota krajolika i bogate tradicije. Razvoj infrastrukture, tehnologije i modernizacija doveli su do razvoja turizma i prepoznatljivosti Istre kao turističke destinacije s raznovrsnom ponudom. Također, brojne inovacije, brendiranje destinacija i proširenje palete turističkih proizvoda svakako su utjecali te i dalje utječu na budućnost istarskog turizma. U nastavku će se detaljnije opisati turistička ponuda i potražnja u Istarskoj županiji.

3.1. Turistička ponuda

Istra je globalno prepoznata kao destinacija koja nudi brojne turističke usluge i koja se na turističko tržište visoko pozicionirala upravo zahvaljujući brojnosti turističkih atrakcija i diversificiranim turističkim proizvodima. Istra obiluje i prirodnim i kulturnim resursima koji značajno doprinose razvoju posebnih oblika turizma, poput: kulturnog, zdravstvenog, seoskog, sportsko – rekreacijskog i eno – gastronomskog turizma.

Turistička zajednica Istarske županije, lokalne turističke zajednice, turistički posrednici i brojne poznate ličnosti doprinijeli su promociji Istre kao destinacije posebnih oblika turizma. Većina promocije odvija se putem internetskih stranica i društvenih mreža što ukazuje na prilagodbu suvremenim trendovima u turizmu. Turistička ponuda Istre sastoji se od turizma posebnih interesa, kao što su nautički, kulturni, eno – gastronomski, sportsko – rekreacijski, zdravstveni turizam te od raznovrsne ponude smještaja u što su uključeni: hoteli, privatni smještaj (apartmani), kampovi, glamping.

Središnja Istra obiluje kulturno – povijesnim spomenicima i prirodnim krajolikom iznimne vrijednosti što podupire razvoj posebnih oblika turizma, u prvome redu agroturizma. Obalne destinacije ponajviše su orijentirane ka kupališnom turizmu koji se odvija tijekom ljetnih mjeseci. No, u posljednje se vrijeme pažnja sve više usmjerava na razvoj posebnih oblika turizma u priobalnim destinacijama kako bi se smanjila stopa sezonalnosti.

3.2. Obilježja turističke ponude unutrašnje Istre

Što se tiče prirodnih resursa unutrašnje Istre, turistima se nude brojne mogućnosti posjeta, od brežuljaka, jama, pećina i spilja do ruralnih područja s bogatom turističkom ponudom. Jedan od primjera je Pazinski ponor koji obuhvaća ponor Pazinčice i Pazinsku jamu, a cijelo je područje zaštićeno radi očuvanja prirodnog krajobraza. Ondje se razvila i turistička ponuda koja uključuje zip line iznad Pazinske jame. Postavljene su dvije linije, jedna dužine 220 i druga dužine 280 metara, a pri spuštanju se pruža jedinstven pogled na krajolik i srednjovjekovni kaštel.²⁷ Središnja Istra nudi i

²⁷ Turistička zajednica središnje Istre, *Zip line Pazinska jama*, dostupno na: <https://www.central-istria.com/hr/zipline>.

ostale vrste aktivnosti koje se tiču avanturizma, biciklizma i pješaćenja. U mjestu Kringa nalazi se istoimeni adrenalinski park, primjeren za sve uzraste, a osim staze i zip linea nudi uslugu prehrane.

Biciklizam je također vrlo razvijen u unutrašnjosti Istre zbog mnoštva biciklističkih staza i pogodnog terena. Za ljubitelje pješaćenja pogodne su brojne staze koje se protežu središnjom Istrom. Jedna od njih je staza suhozida koja spaja Tinjan i Kringu. Važno je spomenuti kako je staza označena te se pretežno prostire makadamskim i poljskim putovima, a ujedno je primjerena za sve uzraste. Područje središnje Istre karakteriziraju prostrana ruralna područja na kojima se odvijaju aktivnosti poput jahanja. Turistima su na usluzi razni konjički klubovi gdje mogu iznajmiti konja i uz pratnju vodiča obići okolicu.

U Istri se nalazi Park prirode Učka, destinacija pogodna za ljubitelje planinarenja, pješaćenja i ostalih aktivnosti u prirodi. Posjetitelji mogu odabrati poučnu, planinarsku ili biciklističku stazu, ovisno o preferencijama. Ondje se nalazi prijevoj Poklon koji spaja Učku i Čićariju, a danas je popularno izletišta. U Poklonu je još 1887. godine izgrađena prva planinarska kuća, 1958. sagrađeni su pension i restoran, a 1965. novi planinarski dom koji je u funkciji i danas.²⁸ Istrom se protežu poučne staze koje obogaćuju turističku ponudu. Neke od poznatijih su: Aleja glagoljaša, put Istarskog razvoda, Parenzana i Kotli. Aleja glagoljaša jedna je od važnijih poučnih staza jer predstavlja glagoljašku povijest istarskoga kraja. Staza se proteže od Roča do Huma, a tijekom šetnje moguće je vidjeti spomenike posvećene Ćirilu i Metodu, glagoljaška slova, Spomenik otporu i slično. Put Istarskog razvoda također je važna poučna staza koja reprezentira kulturno nasljeđe Istre. Ovo je vrlo dobar primjer tematski uređene staze na kojoj su postavljeni interpretacijski panoi na četiri jezika, a prilikom šetnje stazom turisti upoznaju put kojim su u srednjem vijeku prolazili stanovnici i vlastelini.²⁹

U unutrašnjosti Istre smješten je gradić Dvigrad, najpoznatiji po ostacima srednjovjekovnog grada, to jest kaštela. Ondje se nalaze zidine i obrambene kule te ranokršćanska crkva sv. Sofije. Istra je prepoznata upravo po kaštelima, utvrđenim srednjovjekovnim naseljima. Osim u Dvigradu, poznati su i kašteli u Roču, Humu i

²⁸ Park prirode Učka, *Atrakcije i izletišta*, dostupno na: <https://www.pp-ucka.hr/info-za-posjetitelje/atrativni-lokaliteti-i-izletista/>.

²⁹ Turistička zajednica Istarske županije, *Put Istarskog razvoda*, dostupno na: <https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/poucne-staze/1135>.

Momjanu. U Roču je ostala sačuvana samo jedna kula na kaštelu koja svjedoči o razdoblju srednjega vijeka na tom području. Kaštel u Humu nije sačuvan zbog ratnih sukoba koja su dovela do njegova uništenja, no na njegovu se mjestu danas nalazi crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije koja također privlači mnoge turiste.

Važan dio kulturnog nasljeđa Istre su crkve u kojima se nalaze freske. Važno je spomenuti kako nekolicina crkava sadrži freske iz perioda renesanse, a zanimljiva je činjenica da su zabilježeni grafiti na zidovima koje su ispisivali upravo stanovnici tih mjesta, a s obzirom na tadašnji postotak pismenosti stanovništva većina grafita su zapravo crteži. Ovakav tip građevina također reprezentira istarsku kulturu i tradiciju te je vrlo važno valorizirati crkvenu baštinu i prepoznati njenu vrijednost. Najpoznatije mjesto fresaka je Draguč u kojem se danas nalazi Kuća fresaka. Ona je smještena u nekadašnjoj zgradi škole, a Kuća je opremljena u okviru programa REVITAS II koji se bavio revitalizacijom unutrašnjosti Istre.³⁰ U Kući fresaka smješteni su galerijski prostor, info punkt za turiste i kongresna dvorana.

Značajan dio istarske kulturne baštine, a može se reći i jedan od simbola Istre su kažuni, suhozidne građevine koje su nekada služile kao sklonište za pastire. Unutrašnja Istra obiluje ovakvim građevinama do kojih se može doći šetnjom po stazama, biciklima ili konjima. Jedni od poznatijih kažuna smješteni su u selu Batvači, nedaleko Vodnjana, a u okolici se nalaze pješačke i biciklističke staze koje omogućavaju pristup kažunima.

Navedeni primjeri prirodne i kulturne baštine značajno doprinose obogaćivanju ponude agroturizama. S obzirom da se većina kulturno – povijesnih spomenika ili poučnih staza nalazi u blizini agroturizama, turisti s lakoćom mogu pristupiti tim lokalitetima. Može se reći kako dodatna ponuda, locirana u blizini agroturizma, doprinosi stvaranju doživljaja i dodane vrijednosti za posjetitelja. U tom kontekstu, turisti prilikom boravka na turističkom seljačkom obiteljskom gospodarstvu imaju priliku razgledati kulturno – povijesno nasljeđe Istre, baviti se aktivnostima u prirodi i bolje upoznati područje.

³⁰ Povijesni i pomorski muzej Istre, *Kuća fresaka u Draguču*, dostupno na: <http://www.ppmi.hr/hr/lokacije/kuca-fresaka-u-dragucu/o-nama/>.

3.3. Turistička potražnja

Turistička potražnja u Istri je raznolika, ujedno kao turistička ponuda budući da su međusobno ovisne i utječu jedna na drugu. Ono što najviše karakterizira turizam Istre jest i dalje vrlo prisutna sezonalnost i veći udio inozemnih turista nego li domaćih. Trenutno je na snazi Master plan turizma Istarske županije za razdoblje od 2015. do 2025. godine. Prema podacima spomenutog Masterplana, udio inozemnih turista u Istri 2014. godine iznosio je čak 95%³¹ što ukazuje na popularnost ove destinacije van granica države. Također, prema istim podacima, 2014. godine najviše je noćenja ostvareno u privatnim smještajnim kapacitetima i kampovima. Važno je spomenuti kako većina turista pristiže iz Njemačke, Austrije, Slovenije i Italije. U aktualnom Masterplanu turizma Istarske županije također je navedeno kako je 2014. godine 55% hotelskih noćenja ostvareno u objektima koji imaju četiri ili pet zvjezdica, a ovakav trend ukazuje na potražnju koja preferira luksuzni turizam, posebice u gradovima na obali, što je navedeno ranije.

U Masterplanu je navedeno istraživanje TOMAS ljeta za 2014. godinu prema kojem u Istru dolazi veći udio obrazovanog stanovništva i veće platežne moći, a uočljivo je da turisti najčešće dolaze u Istru s prijateljima, nego s obitelji. Sukladno istraživanju TOMAS ljeta iz 2019. godine najveći udio prema dobi odnosio se na turiste između 30 i 49 godina, a prema stupnju obrazovanja 39,4 posto turista ima završenu višu školu.³² Također, u istraživanju je navedeno kako čak 95 posto turista dolazi u Istru radi odmora, a najmanje iz vjerskih i zdravstvenih razloga. Prevladavajući motiv je i dalje more, nakon čega slijedi priroda što ukazuje na činjenicu da turisti Istru i dalje percipiraju kao destinaciju „sunca i mora“ bez obzira na bogatu turističku ponudu i druge aktivnosti. U istraživanju se pokazalo da su turisti koji borave u Istri najzadovoljniji ljepotom krajolika i mjesta, osjećajem sigurnosti, gostoljubivošću lokalnog stanovništva, ekološkom osviještenošću, prometnom dostupnošću i slično. Tablica 2. u nastavku prikazuje broj dolazaka i noćenja turista u Istri u razdoblju od 2017. do 2021. godine.

³¹ Master plan turizma Istarske županije 2015.-2025., 2015., str. 41.

³² TOMAS ljeta 2019., Institut za turizam, Zagreb, 2019.

Tablica 2. Broj dolazaka i noćenja turista u Istri od 2017. do 2021. godine

Godina	Dolasci	Noćenja
2017.	4.223.233	27.511.615
2018.	4.456.792	28.443.129
2019.	4.609.820	28.709.938
2020.	1.876.999	13.514.684
2021.	3.499.669	23.533.167

Izvor: Turistička zajednica Istarske županije, *Dolasci i noćenja turista u Istri po zemljama porijekla*, 2017.-2021.

Iz navedene je tablice moguće uočiti kako je od 2017. do 2019. godine broj dolazaka i noćenja turista u Istri rastao, dok je u 2020. godini, kada je započela pandemija COVID-19, taj broj znatno smanjen upravo radi krize koja je dovela do zatvaranja granica i nemogućnosti putovanja. No, 2021. godine turizam u Istri se polako oporavlja te su brojke znatno više nego li prethodne godine što upućuje na činjenicu da je Istra bila jedna od poželjnijih destinacija zbog razine sigurnosti i mjera zaštite od virusa. U tablici 3. navode se pojedina emitivna tržišta, odnosno prikazuju se dolasci i noćenja turista ostvarenih prema zemlji porijekla. Važno je spomenuti da su navedene samo one države koje ostvaruju najviše udjela u dolascima i noćenjima.

Tablica 3. Dolasci i noćenja turista u Istri prema najzastupljenijim emitivnim tržištima

Zemlja porijekla (udio u %)	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Austrija	12,31	12,22	12,13	7,09	11,75
Italija	8,00	7,80	7,91	4,54	3,85
Nizozemska	5,95	5,83	5,30	2,21	4,69
Njemačka	31,61	30,80	30,28	38,66	40,21
Slovenija	12,30	12,48	12,62	18,96	10,71

Izvor: Turistička zajednica Istarske županije, *Dolasci i noćenja turista u Istri prema zemljama porijekla*, 2017.-2021.

Može se zaključiti kako najveći udio čine turisti iz Njemačke čiji se udio tijekom 2020. i 2021. godine povećao. Sličan udio čine turisti iz Austrije i Slovenije, zatim slijedi Italija i potom Nizozemska. Tijekom pandemije se povećao udio dolazaka i noćenja

slovenskih i njemačkih turista koji su zasigurno Istru percipirali kao sigurnu destinaciju, ali i destinaciju koja nudi širok spektar usluga koje bi bile pogodne za pandemijsko razdoblje. Dakle, turističku potražnju u Istri najvećim dijelom čine inozemni turisti među kojima najviše njih dolazi iz Njemačke, Austrije i Slovenije.

3.4. Klasterski razvoj ponude i posebnih oblika turizma

Istra se može podijeliti na nekoliko klastera koji su važni u kontekstu razvoja specijalnih interesa turizma. Svaki se klaster razlikuje po određenim obilježjima koja predstavljaju temelj razvoja posebnih oblika turizma. Turistički klasteri Istre su sljedeći: Središnja Istra, Labin-Rabac, Poreč, Južna Istra, Rovinj, Vrsar-Funtana i Sjeverozapadna Istra.³³

Klaster Središnja Istra najviše se bazira na promociji tradicije i lokalne kulture fokusirajući se na ruralni i agroturizam te cikloturizam. Upravo je ruralni turizam najzastupljeniji na ovome području zbog bogatstva prirodnih resursa i kulturno – povijesnog nasljeđa. U tom se segmentu intenzivira razvoj agroturizma koji je ekspanziju doživio zahvaljujući prirodnim i kulturnim obilježjima, ali i sve većoj turističkoj potražnji za ovakvim oblikom turizma. Specijalni interesi turizma u središnjoj Istri uključuju također avanturizam, cikloturizam, sportsko – rekreacijski i eno – gastronomski turizam. U ovome klasteru ne dominira masovni turizam, što je velika prednost, već se razvijaju posebni oblici turizma koji doprinose održivosti destinacije.

Klastere Labin-Rabac i Poreč karakterizira sportsko – rekreacijska ponuda, no ono što može biti potencijalni dugoročni problem je visoka stopa sezonalnosti i visoka koncentracija turista u gradovima na obali tijekom ljetnih mjeseci. Poreč je prepoznat po bogatom kulturno – povijesnom nasljeđu. Ondje se nalazi Eufrazijeva bazilika, sagrađena još u bizantskom razdoblju, a danas je poznato odredište mnogih turista te jedna od destinacija vjerskog turizma. Ističe se radi jedinstvene arhitekture i dizajna, a krasi ju i brojna umjetnička djela zbog čega je uvrštena na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine. Spomenička baština i razne kulturne manifestacije mogu predstavljati potencijal razvoja kulturnog turizma. Također, u ovome se gradu održavaju mnoge sportske, eno – gastronomske i druge manifestacije koje bi mogle doprinijeti razvoju posebnih oblika turizma. Međutim, manifestacije bi se trebale

³³ Master plan turizma Istarske županije 2015.-2025., str. 49-66.

održavati tijekom cijele godine kako bi se smanjila velika koncentracija turista u ljetnim mjesecima. Isto se može reći i za klaster Labin-Rabac koji ima potencijala za razvoj sportsko – rekreacijskog turizma tijekom cijele godine.

Većina destinacija u klasteru Južna Istra ostvaruje najveći udio noćenja u kampovima, a turisti su najviše motivirani za razgledavanje kulturnih znamenitosti. Ipak, destinacije poput Pule i Medulina i dalje su orijentirane ka masovnosti i sezonalnosti što onemogućava održivi razvoj turizma. Na području Pule nalaze se Arheološki muzej Istre, Povijesni i pomorski muzej na Kaštelu te Muzej Olei Histriae koji objedinjuje tradiciju maslinarstva u Istri. Poluotok Vižula u Općini Medulin postao je poznato arheološko nalazište koje privlači sve veći broj posjetitelja, posebice nakon renovacije i opremanja vizualnim interaktivnim sadržajima. Navedeni primjeri ukazuju na obilje sadržaja koji bi, ukoliko bude prepoznat od strane turista, omogućio razvoj kulturnog turizma. Južna Istra ima mnogo potencijala za razvoj elitnog, sportsko – rekreacijskog turizma i ekoturizma. Nacionalni park Brijuni primjer je destinacije u kojoj bi se trebao znatnije razvijati ekoturizam, ali i sportsko – rekreacijski turizam s obzirom na mnoštvo sportskih terena. Potencijal razvoja ima vjerski turizam, posebice u Vodnjanu koji je postao popularno odredište hodočasničkog turizma zahvaljujući crkvi sv. Blaža i crkvi sv. Foške. Dakako, potrebno je razviti ponudu koja će zainteresirati turiste na način da plaža i more postanu manje dominantan motiv putovanja.

Zajednička osobina klastera Rovinj i Vrsar-Funtana su ekskluzivni turistički objekti, točnije hoteli s četiri i pet zvjezdica u Rovinju te elitna turistička naselja na području Vrsara i Funtane. Stoga ova dva klastera imaju velik potencijal za razvoj elitnog turizma koji bi privlačio turiste više platežne moći tijekom cijele godine. Rovinj je izrazito popularna destinacija koja nudi različite sadržaje koji nisu u potpunosti prepoznati. Kao opreka masovnom turizmu, u Rovinju se bi se mogao značajnije razvijati zdravstveni turizam. Ondje se nalazi bolnica Prim. dr. Martin Horvat koja se smatra jednim od popularnijih odredišta lječilišnog turizma s obzirom na ponudu koja se sastoji od fizikalne terapije i rehabilitacije, a za razvoj poslovanja pogodna je i blizina mora. Osim zdravstvenog turizma, mogućnost razvoja uočena je u kontekstu kulturnog turizma. Pritom je važno spomenuti Ekomuzej Batana koji se nalazi u UNESCO-ovom Registru najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine

svijeta. Ekomuzej Batana prezentira tradicijsku baštinu grada Rovinja, a posebno je posvećen tradicijskom drvenom plovilu batani po čemu je i dobio ime.³⁴

Klaster Sjeverozapadna Istra također je fokusiran na sportsko – rekreacijske aktivnosti koje su glavni motiv dolaska turista, no „za razliku od ostalih klastera gdje je ostatak noćenja koncentriran na travanj i svibanj, u ovom klasteru se vidi ostvarenje preko 25.000 noćenja i u veljači i studenom.“³⁵ Podatak ukazuje na važnost daljnjeg razvoja posebnih oblika turizma, odnosno ponude koja će odgovarati specijalnim interesima turista. Zasiurno najpoznatije odredište sportsko – rekreacijskog turizma je Umag, zahvaljujući ATP teniskom turniru koji se ondje održava preko 30 godina. Umag je dobar primjer utjecaja sportskog turizma na razvoj samoga grada i povećanje posjećenosti destinacije. „Turnir je pridonio gradnji velebnog teniskog centra, privukao je VIP goste iz tog sporta ali i glamur posjetitelje. To je potom motiviralo brojne turiste koji vole tenis da pohode Umag, a posljedično je potaknulo izgradnju mnoštva teniskih igrališta.“³⁶

Iz navedenog se može zaključiti kako se specijalni interesi turizma razvijaju s obzirom na predstavljene klasterne. Svaki od klastera ističe se po specifičnim obilježjima, bilo prirodnim ili kulturnim, što omogućava razvoj posebnih oblika turizma. Također, uočava se znatna dominacija masovnog turizma u većini klastera, posebice u obalnim destinacijama, što onemogućava održivi razvoj turizma. Stoga bi se turistička ponuda u tim klasterima trebala više orijentirati ka valorizaciji kulturnih i prirodnih obilježja koja predstavljaju temelj razvoja posebnih oblika turizma. Turističke aktivnosti trebale bi se odvijati ravnomjerno tijekom cijele godine kako bi se smanjio stupanj sezonalnosti i masovnosti. Dobar primjer je središnja Istra koja je prepoznala svoje potencijale i unaprijedila razvoj ruralnog turizma. Turistička ponuda je zaista obimna, no potrebno ju je bolje promovirati kako bi se uspješno tržišno pozicionirala i kako bi, u konačnici, dovela do većeg interesa turističke potražnje za posebnim oblicima turizma. Potrebno je neprestano provoditi istraživanja i analizu turističkog tržišta kako bi se saznali stavovi i mišljenja turista te kako bi nastala ravnoteža između turističke ponude i potražnje u Istri.

³⁴ Ekomuzej Batana, 2022., dostupno na: <http://www.batana.org/hr/naslovn/>.

³⁵ Master plan turizma Istarske županije 2015.-2025., str. 66.

³⁶ Čabaravdić, A., *Turizam u Istri: od davnina do danas*, Čakavski sabor, Žminj, 2018., str. 318.

4. Agroturizam u Istri

Istra je najrazvijenija turistička regija u Hrvatskoj koja ima široku turističku ponudu u koju je uvršten i agroturizam. Kao što je već navedeno u prethodnom poglavlju, agroturizam u Hrvatskoj susreće se s mnogim izazovima razvoja, poput rascjepkanosti teritorija i nedovoljne angažiranosti države. Međutim, Istra je najuspješnija hrvatska regija u kontekstu razvoja agroturizma upravo zbog obilja prirodnih resursa i valorizacije tradicionalnih vrijednosti. U nastavku će se analizirati razvoj agroturizma u Istri, navest će se njihova ponuda te će biti predstavljeni izazovi razvoja agroturizma središnje Istre.

4.1. Razvoj agroturizma

Istra je regija pogodna za razvoj ruralnog turizma i svih njegovih oblika. Prednosti razvoja su bogatstvo prirodnih resursa, očuvana ruralna područja i njegovanje tradicijske kulture. Istra je na globalnoj razini prepoznata kao turistička destinacija koja nudi brojne mogućnosti odmora, ponajprije onog aktivnog s naglaskom na gastronomiju i boravak u prirodi. S obzirom na vrlo visoku koncentraciju turista na obali istarskog poluotoka, unutrašnjost Istre gotovo je u potpunosti očuvana te se u tom predjelu najviše njeguje tradicija. Osim prirodnih resursa, razvoju ruralnog turizma, a samim time i agroturizma, doprinosi gostoljubivost i otvorenost lokalnog stanovništva. Turisti boravkom na turističkom seoskom obiteljskom gospodarstvu mogu u potpunosti upoznati lokalnu tradiciju i način življenja zahvaljujući razgovoru s domaćinima. Kulturna baština, poput raznih kulturno – povijesnih spomenika i kažuna, dodatno pospješuje razvoj agroturizma kao vrsta dodatne, specijalizirane ponude.

Razvoj agroturizma u Istri doveo je do pozitivnih učinaka što se ogleda u smanjenju iseljavanja stanovništva iz ruralnih područja u obalne gradove. Istra je također poznata po proizvodnji vina i maslinovog ulja pri čemu agroturizam može biti idealna prilika za promociju domaćih proizvoda i bolji plasman na tržištu. Agroturizam u Istri primarno je orijentiran k održivosti pri čemu je važno istaknuti ulogu ekološke poljoprivrede. U Istri djeluje udruga EkopIstra koja se zalaže za razvoj eko-agroturizma i ekološku proizvodnju hrane, a ista broji preko 160 učlanjenih obitelji iz cijele Hrvatske.³⁷ Razvoj

³⁷ EkopIstra, *O nama*, dostupno na: <https://ekopistra.hr/hr/o-nama>.

agroturizma doprinosi održivosti ruralnih područja što zasigurno može osnažiti konkurentnost Istre na turističkom tržištu i dovesti do prepoznatljivosti destinacije na globalnoj razini.

Ruralni turizam u Istri počeo se intenzivnije razvijati krajem 20. stoljeća, a danas je agroturizam najpoželjniji oblik ruralnog turizma. Stoga se s godinama povećavao broj turističkih seoskih obiteljskih gospodarstava. 1999. godine u Istri je bilo registrirano 37 agroturističkih domaćinstava sa 108 kreveta, 2001. brojka se povećava na 507 kreveta, a 2009. bio je registriran ukupno 291 objekt agroturizma s kapacitetom od 2 371 kreveta.³⁸ Podaci ukazuju na značajno povećanje kapaciteta agroturističkih objekata što upućuje na sve intenzivniji razvoj. S ciljem razvoja ruralnih područja u Istri, 2008. godine objavljen je Strateški program razvoja ruralnog područja Istarske županije od 2008. do 2013. godine kojeg je izradila Agencija za ruralni razvoj Istre u suradnji s Istarskom županijom i Regijom Toscana. Ovaj je dokument izrađen s ciljem učinkovitijeg i uspješnijeg upravljanja razvojem poljoprivrede, ribarstva i ruralnih područja zbog dotadašnjih propusta i neodgovarajuće agrarne politike.³⁹ U Strategiji se spominje i razvoj ruralnog turizma, odnosno agroturizma pri čemu su naglašene prednosti i nedostaci razvoja istog u Istarskoj županiji. Navedeno je kako su najveće prednosti promocija identiteta Istre, povećanje kvalitete poljoprivrednih proizvoda, ulaganja u infrastrukturu ruralnih područja, dok su glavni nedostaci nepostojanje standardizacije i koordinacije u ruralnom turizmu, opasnost od masovnosti turizma i pretjerana izgradnja apartmana što može dovesti do degradacije okoliša.⁴⁰ Ova je Strategija vrlo koristan dokument jer daje pregled mogućnosti razvoja ruralnih područja u Istri. Na taj se način želi upoznati širu javnost s aktualnim stanjem i problemima te, u konačnici, potaknuti lokalnu i državnu vlast na djelovanje.

Iako se posljednjih godina agroturizam u Istri podosta razvija, budući razvoj ovisit će ne samo o vlasnicima seoskih obiteljskih gospodarstava i njihovom trudu, već i o ostalim dionicima u turizmu, poput Ministarstva turizma i lokalne samouprave, koji bi trebali zajedničkim snagama unaprijediti razvoj agroturizma. Potencijali razvoja su

³⁸ Ružić, P., *Ruralni turizam Istre: Pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 107-108.

³⁹ Agencija za ruralni razvoj Istre, *Strateški program razvoja ruralnog područja Istarske županije 2008.-2013.*, Zagreb, 2008., str. 2.

⁴⁰ Ibidem, str. 86.

zaista veliki, stoga takvu priliku treba pravovremeno iskoristiti. U nastavku se daje pregled ponude agroturizma u Istri.

4.2. Agroturistička ponuda

Istra je prepoznata kao destinacija eno – gastronomskog turizma zbog obilja namirnica i tradicionalnih jela koja su postala vrlo popularna među turistima. Široka ponuda hrane i pića doprinosi i većoj atraktivnosti agroturizma. Također, domaće namirnice koje se proizvode na seoskom obiteljskom gospodarstvu značajno utječu na atraktivnost gastronomske ponude agroturizma. Neka od tradicijskih jela koja se većinom poslužuju su: kiseli kupus i kobasice, maneštra, fuži sa šugom od divljači, pršut, domaći sir, kroštule, fritule i cukerančići. Ono što generalno karakterizira istarsku kuhinju je pripremanje jela s maslinovim uljem i korištenje začina, poput ružmarina. Obroci se često sastoje od mesnih jela uz što se kao prilog servira krumpir pripremljen na različite načine. Ponekad su u ponudi jela od sezonskih namirnica pri čemu se ističu šparoge, a najpoznatije jelo spremljeno s ovom namirnicom je fritaja sa šparogama.

Osim tradicionalnih jela, turistima se nude domaća vina. Kao dodatni element ponude agroturizma javljaju se vinske ceste i ceste maslinovog ulja. Vinske ceste vrlo su dobar primjer dodatnih usluga koje doprinose stvaranju doživljaja i upoznavanju lokalne tradicije i kulture. U Istri se nalaze četiri vinske ceste s 85 podruma, a to su: vinska cesta Bujštine, vinska cesta Poreštine, vinska cesta Buzeštine i Pazinštine te vinska cesta Rovinjštine i Vodnjanštine.⁴¹ Turisti mogu samostalno, uz pomoć vinske karte, odabrati vinsku rutu koja najviše odgovara njihovim željama, a potom odlaze u obilazak vinske rute pri čemu posjećuju istarske vinarije. Ondje imaju priliku prošetati vinogradom, degustirati vina, kupiti lokalne proizvode i razgovarati s vinarima. Iz navedenog je vidljivo kako eno – gastronomska ponuda Istre može značajno utjecati na daljnji razvoj agroturizma jer doprinosi stvaranju doživljaja, a upravo su turisti u potrazi za doživljajima i novim iskustvima.

Osim eno – gastronomije, ponudu agroturizma Istre upotpunjavaju kulturno – povijesni spomenici. S obzirom na bogato kulturno – povijesno nasljeđe, turisti mogu prilikom boravka na turističkom seoskom obiteljskom gospodarstvu razgledati okolicu

⁴¹ Ružić, P., op.cit., str. 140.

i upoznati se s kulturnim nasljeđem Istre. U okolici mnogih agroturizama nalaze se crkve, povijesne utvrde, palače i dvorci koji nerijetko nude dodatne sadržaje. Na primjer, ukoliko turisti posjećuju agroturizme u središnjoj Istri imaju mogućnost baviti se različitim aktivnostima, poput jahanja, posjeta adrenalinskom parku Kringa ili šetnje poučnim stazama. Prirodne ljepote Istre također upotpunjavaju dojam pa tako turisti imaju priliku posjetiti Park prirode Učka, motovunske šume i slično. Sadržaji u okolini agroturizma doprinose stvaranju jedinstvenog doživljaja i predstavljaju dodatnu vrijednost.

Agencija za ruralni razvoj Istre posljednjih desetak godina značajno se zalaže za razvoj agroturizma u Istri. U tom kontekstu, svake se godine, već 11 godina za redom, održava manifestacija Dani otvorenih vrata agroturizama Istre. Prošle je godine u manifestaciju bilo uključeno 12 agroturizama, a cilj ove manifestacije je predstaviti turistima ponudu agroturizama Istre koja se sastoji od tradicionalnih jela. Dani otvorenih agroturizama Istre održavaju se četiri vikenda u studenom, a u 2021. godini 12 agroturizama posjetilo je više od 4500 gostiju.⁴² Ova je manifestacija vrlo dobar primjer angažiranja lokalne organizacije čime se unapređuje ponuda. Slika 2. prikazuje letak koji je služio za promociju prošlogodišnje manifestacije Dani otvorenih vrata agroturizama Istre, a isti prikazuje dane održavanja i partnere zajedno s fotografijom tradicionalnog istarskog jela.

Slika 2. Promocija manifestacije Dani otvorenih vrata agroturizama Istre

Izvor: Istra, *Dani otvorenih vrata agroturizama Istre*, dostupno na: <https://www.istra.hr/hr/top-news/dani-otvorenih-vrata-agroturizama-istre>

⁴² Agencija za ruralni razvoj Istre, *Dani otvorenih vrata agroturizama Istre*, dostupno na: <https://dovai.eu/>.

Kako bi se detaljnije prikazala ponuda agroturizama Istre, u nastavku se nalazi tablica 4. u kojoj se nalazi pet odabranih agroturizama smještenih diljem Istre, a za svaki će se navesti proizvodi i usluge koje isti nudi.

Tablica 4. Odabrani primjeri agroturizma Istre i njihova ponuda

Agroturizam	Ponuda
Agroturizam Tončić	<ul style="list-style-type: none"> • Jela od mesa i divljači, domaća tjestenina i kolači, tartufi, maneštra, pršut, šparoge • Samostalna proizvodnja suhomesnatih proizvoda, džema, maslinovog ulja i vina
Agroturizam Radešić	<ul style="list-style-type: none"> • Mesna jela (ombolo, kobasice), domaći pršut, sir, tjestenina, tartufi, domaće vino • Usluga smještaja (dva apartmana s bazenom) • Dodatne aktivnosti: pješačke i vinske rute, biciklizam, kulturni turizam (Grožnjan)
Agroturizam Jadruhi	<ul style="list-style-type: none"> • Pršut, njoki, fuži, tartufi, kroštule, domaće vino • Usluga smještaja (dva apartmana) • Proizvodnja vina, kobasica i ostalih jela u ponudi
Agroturizam Stelio	<ul style="list-style-type: none"> • Tradicionalna istarska jela • Usluga smještaja (šest apartmana) • Dodatna ponuda: paket za dvije osobe s korištenjem <i>jacuzzi</i>ja, besplatan transfer s aerodroma za turiste koji borave minimalno tri noćenja, boca vina za dobrodošlicu
Agroturizam Štefanić	<ul style="list-style-type: none"> • Tradicionalna istarska jela (pršut, sir, fuži, mesna jela, tartufi, šparoge) <ul style="list-style-type: none"> • Proizvodnja vina

Izvor: izrada autorice prema službenim stranicama navedenih agroturizama

Iz priložene tablice može se uočiti kako svih pet agroturizama nudi ista ili slična jela koja najčešće uključuju pršut i sir za predjelo, mesna jela i tjesteninu za glavno

jelo te za desert fritule, kroštule ili slične domaće kolače. Također, tri od pet navedenih nude uslugu smještaja u apartmanima, dok preostala dva nude samo uslugu prehrane. U ovim se primjerima mogu raspoznati karakteristike agroturizama koje upućuju na vlastitu proizvodnju hrane i pića, poput vina, žestokih pića ili sokova, te je moguće primijetiti kako je većini seoskih obiteljskih gospodarstava agroturizam dodatni izvor prihoda. Poneki agroturizmi nude i dodatne aktivnosti poput pješačenja, biciklizma ili transfera što zasigurno pozitivno utječe na imidž samog agroturizma. Razvijanjem ponude koja će se prilagođavati tržišnim trendovima, agroturizmi imaju priliku ostati konkurentni te i dalje uspješno poslovati.

4.3. Izazovi razvoja agroturizma s naglaskom na središnju Istru

Iako je agroturizam na području Republike Hrvatske najviše razvijen u Istri, isti se suočava s raznim izazovima koji mogu spriječiti ili usporiti daljnji razvoj. Kako bi se izazovi savladali potrebno je provesti analizu stanja kojom će se utvrditi trenutno stanje, mogući izazovi i budućnost razvoja.

4.3.1. Pregled ponude i poslovanja

Središnja Istra obiluje ruralnim područjima te se može reći kako je to dio Istre u kojem je zabilježen najmanji utjecaj čovjeka na okoliš. Iako je ovaj dio Istre najmanje razvijen u kontekstu turizma, posljednjih nekoliko godina razvila se turistička ponuda koja je najviše orijentirana ka sportsko – rekreacijskom turizmu, ali i ruralnom turizmu pri čemu se najviše ističe agroturizam.

Za unapređenje turizma središnje Istre zaslužna je Turistička zajednica središnje Istre koja na interaktivan način podupire razvoj turizma i turističkih aktivnosti u unutrašnjosti Istre. Turistička zajednica središnje Istre osnovana je 2007. godine, a od tada provodi razne projekte i aktivnosti kao što su edukacije za iznajmljivače, bavi se izradom promotivnih videa o središnjoj Istri što je značajno doprinijelo brendiranju destinacije, organizira gastronomske manifestacije, poput Šetimane fritaja, a nadasve potiče i uključuje lokalne rezidente u turističke aktivnosti.⁴³

Na području središnje Istre nalazi se sedam agroturizama pri čemu pojedini sudjeluju u već navedenoj manifestaciji Dani otvorenih vrata agroturizama Istre. Kako

⁴³ Turistička zajednica središnje Istre, dostupno na: <https://www.central-istria.com/hr/>.

bi se opisalo trenutno stanje, u tablici 5. je sistematski prikazano svih sedam agroturizama i za svaki je naveden opis poslovanja.

Tablica 5. Ponuda i poslovanje agroturizama središnje Istre

Agroturizam	Opis poslovanja
Agroturizam Dol	<ul style="list-style-type: none"> • Četiri sobe za noćenje • Tradicionalna istarska kuhinja <ul style="list-style-type: none"> • Vegetarijanski meni • Kapacitet: 80 mjesta <ul style="list-style-type: none"> • Rad po najavi • Dječje igralište, prilagođeno invalidima • Dodatna ponuda: razgledavanje imanja i domaćih životinja, pješačke staze, degustacija vina, smještaj • Vlastita web i Facebook stranica
Agroturizam Dušani	<ul style="list-style-type: none"> • Poslovni ručkovi, svadbe, svečanosti <ul style="list-style-type: none"> • Rad po najavi • Kapacitet: 100 osoba unutra i 100 osoba na terasi • Ponuda jela: maneštra od koromača, jota, njoki, fuži, kupus s kobasicama, domaći kolači • Dodatna ponuda: harmonikaši, osoblje odjeveno u tradicionalnu nošnju, pješačke staze, Zarečki krov <ul style="list-style-type: none"> • Vlastita Facebook stranica
Agroturizam Ograde	<ul style="list-style-type: none"> • Imanje s konjima, patkama, guskama, kokošima, psima i mačkama • Jela: pršut, sir, fuži, pljukanci, kobasice, ombolo <ul style="list-style-type: none"> • Vina: Malvazija, Teran • Kapacitet konobe: 30 osoba <ul style="list-style-type: none"> • Rad po najavi • Dvije kuće za odmor za 12-14 osoba • Vlastita web i Facebook stranica
Agroturizam Pod čeripnjon	<ul style="list-style-type: none"> • Broj mjesta za sjedenje: 100 • Ponuda smještaja i hrane • Vlastita Facebook stranica

<p style="text-align: center;">Agroturizam Stara štala</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uzgoj povrća i životinja, prodaja povrća i mesa <ul style="list-style-type: none"> • Četiri sobe za smještaj • Kapacitet restorana: 50 osoba <ul style="list-style-type: none"> • Rad po najavi • Dodatne usluge: dekoracija stolova po želji gostiju • Vlastita web i Facebook stranica
<p style="text-align: center;">Agroturizam Stari kostanj</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Maneštra, ravioli, pljukanci • Ponuda smještaja i hrane • Kapacitet restorana: 50 osoba unutra i 50 osoba na terasi
<p style="text-align: center;">Agroturizam Tikel</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Primarna djelatnost: vinarska i vinogradarska proizvodnja, maslinarstvo, proizvodnja voća i povrća, uzgoj domaćih životinja <ul style="list-style-type: none"> • Ponuda smještaja i hrane • Kapacitet restorana: 50 osoba unutra i 30 osoba na terasi

Izvor: izrada autorice prema: Turistička zajednica središnje Istre, *Agroturizmi*, dostupno na <https://www.central-istria.com/hr/gastronomy-gourmet/agroturizam-agritourism> i prema službenim stranicama agroturizama

S obzirom na prikazan opis poslovanja sedam agroturizama središnje Istre, može se zaključiti kako svi imaju istu ili sličnu ponudu hrane koja se sastoji od tradicionalnih namirnica i jela, a to su većinom: pršut, sir, pljukanci, fuži, kupus i kobasice. Na slici 3. moguće je vidjeti izgled jednog tradicionalnog istarskog u ponudi agroturizma Stara štala, a koje uključuje krumpir, kupus, kobasice i ombolo.

Slika 3. Izgled tradicionalnog istarskog jela u agroturizmu

Izvor: Stara Štala, dostupno na: <https://www.stara-stala.com/>

Nadalje, šest od sedam navedenih agroturizama nudi uslugu smještaja što je zasigurno prednost jer omogućava turistima dulji boravak na imanju. Što se tiče službenih stranica, samo tri agroturizma imaju vlastitu web stranicu na kojoj su prikazane sve usluge koje nude i opće informacije, nekolicina ima Facebooku stranicu, a pojedini nemaju ni web ni Facebook stranicu. Ono što je primjetno kod svih jest činjenica da rade po najavi budući da im je agroturizam samo dodatna djelatnost. No, ukoliko se u budućnosti želi postići intenzivniji razvoj agroturizma, od značajne bi koristi bilo da objekti budu otvoreni svakoga dana ili da imaju određeno radno vrijeme. Na taj bi način turisti znali kada mogu posjetiti agroturizam bez prethodne najave.

Dakle, zajednička poveznica svih navedenih agroturizama jest ista ponuda hrane i agroturizam kao dodatna djelatnost jer je svim primarna djelatnost poljoprivreda, odnosno proizvodnja voća i povrća, uzgoj životinja, vinogradarstvo i maslinarstvo. Iz navedenog se može zaključiti kako agroturizmi u središnjoj Istri svoju ponudu baziraju na tradiciji, većinom nude usluge smještaja i hrane na seljačkim gospodarstvima, a neki nude i dodatne usluge što pridonosi atraktivnosti samog agroturizma. Kako bi se pozitivan trend razvoja nastavio potrebno je sagledati aktualne trendove na tržištu i sukladno tome prilagođavati ponudu.

4.3.2. SWOT analiza

S obzirom na analizu poslovanja i trenutnog stanja agroturizama središnje Istre, moglo se uočiti kako je ponuda raznolika te nerijetko uključuje dodatne aktivnosti ili usluge kako bi agroturizam postao atraktivniji turistima. Međutim, u poslovanju agroturizama javljaju se različiti rizici koji bi mogli naštetiti njihovom poslovanju. Kako bi se spoznale eventualne prijetnje, ali i prednosti razvoja, u nastavku je provedena SWOT analiza agroturizama središnje Istre. Cilj je prikazati snage, slabosti, prilike i prijetnje u njihovom razvoju što također doprinosi boljem shvaćanju trenutne situacije i planiranju budućeg razvoja.

Tablica 6. SWOT analiza

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Očuvan prirodni krajolik • Bogato kulturno – povijesno nasljeđe • Očuvanje tradicije • Bogata ponuda domaćih autohtonih jela • Ponuda smještaja u apartmanima • Suradnja s Turističkom zajednicom središnje Istre • Vlastita proizvodnja jela i pića • Agroturizam kao dodatni izvor prihoda na seljačkom gospodarstvu 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno prepoznato od strane inozemnih turista • Većina turista dolazi samo na jednodnevni izlet • Slaba konkurentnost (npr. s obzirom na obližnju Italiju) • Slaba ulaganja i mjere državne i lokalne vlasti • Slaba promocija • Problem pristupa i cestovne infrastrukture
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> • Veći angažman lokalne samouprave • Pomoć iz fondova Europske unije • Edukacija radnika na turističkom seoskom obiteljskom gospodarstvu 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurencija u okružju (drugi agroturizmi u Istri ili čak Italiji) • Rizik od propasti agroturizma zbog nedostatka novca • Razvoj drugih oblika ruralnog turizma

<ul style="list-style-type: none"> • Promocija i osvježavanje lokalnog stanovništva • Kreiranje vlastitih web stranica na što više stranih jezika • Veća ponuda dodatnih aktivnosti radi povećanja atraktivnosti i konkurentnosti • Suradnja s Turističkom zajednicom i drugim agroturizmima u okruženju (npr. stvaranje udruge) 	<ul style="list-style-type: none"> • Degradacija okoliša i zanemarivanje tradicije
--	---

Izvor: izrada i zaključci autorice

SWOT analiza ukazuje kako agroturizmi središnje Istre imaju mnogo potencijala za razvoj što je vidljivo u raznolikosti ponude, očuvanom krajoliku i suradnji različitih dionika. Zsigurno, najveća prilika za razvoj uočljiva je u segmentu očuvanosti prirode i tradicije što je vidljivo samim dolaskom na seosko gospodarstvo, ujedno kao domaći proizvodi koje agroturizmi nude.

Kako bi se ponuda dodatno unaprijedila važno je prepoznati prilike kojih je zaista mnogo, a najvažniji segment je suradnja s lokalnim dionicima u turizmu, ponajprije s turističkim zajednicama, a potom je potrebno unaprijediti marketinške strategije koje bi doprinijele većoj konkurentnosti i boljem položaju na tržištu. Dakako, jedan od dobrih primjera marketinške strategije bila bi izrada vlastite web stranice agroturizma na kojoj bi turistima bile dostupne sve informacije, kako na hrvatskom, tako i na što više stranih jezika. Poželjno bi bilo da agroturizmi, koji za to imaju mogućnosti, u ponudu uvrste smještaj u apartmanima kako bi omogućili turistima na noćenje na seoskom gospodarstvu. Na taj bi se način turistima omogućio dulji boravak pri čemu bi osim degustacije hrane imali priliku upoznati domaćine i lokalno okruženje.

Problem nekih agroturizama je prometna infrastruktura na što oni ne mogu previše utjecati. U tom bi segmentu država ili lokalna samouprava trebale omogućiti lakši pristup agroturizmima izgradnjom ceste ili obnovom postojećih, ali nesigurnih ili teško dostupnih cesta. Sve navedeno dovelo bi do smanjenja prijetnji koje se najviše odnose na konkurenciju, odnosno agroturizme u okruženju.

4.3.3. *Budući razvoj*

Kako bi agroturizmi što bolje svladali izazove i rizike u svom poslovanju, potrebno je ponudu što više prilagoditi potrebama turističkog tržišta. Trendovi u turizmu neprestano se mijenjaju zbog dinamičnosti i heterogenosti turističke potražnje. Ponuda hrane i pića ne iziskuje veće promjene budući da je svrha agroturizama predstaviti lokalnu tradiciju, stoga ne bi valjalo promijeniti vrstu hrane koja se u objektima poslužuje. Eventualne promjene jelovnika mogle bi obuhvaćati izgled jela na tanjuru, uvođenje novih namirnica ili pripremanje jela na drugačiji način.

Ono što može doprinijeti većem razvoju agroturizma jest plasman vlastitih proizvoda. S obzirom na činjenicu da je agroturizam samo dodatna djelatnost seoskom obiteljskom gospodarstvu, dodatan izvor prihoda također može biti prodaja vlastitih proizvoda turistima koji borave na imanju. Na primjer, mala trgovina ili suvenirnica u kojoj bi se prodavali autohtoni lokalni proizvodi idealna su prilika za proširenje ponude i dodatan izvor prihoda, uz istovremenu promociju proizvoda lokalnih proizvođača. Dodatne aktivnosti, kao što su biciklizam, jahanje, pješačke i vinske rute, mogu značajno unaprijediti ponudu zato što su današnji turisti upravo u potrazi da dodatnim iskustvom i jedinstvenim doživljajem na putovanju.

Prednost agroturizma ogleda se u poticanju održivosti turističke destinacije te doprinosu razvoju ruralnih područja. Stoga će se agroturizam zasigurno intenzivnije razvijati u budućnosti. No, prethodno je potrebno poduzeti mjere i aktivnosti kojima će se takav razvoj osigurati. „Za daljnji razvoj neophodna su financijska sredstva, dodatna radna snaga te općenito veća organiziranost poslovanja agroturističkih gospodarstava u Istri s jasnom strategijom razvoja.“⁴⁴ Europski fondovi mogu biti izvor financiranja koji bi pomogao razvoj agroturizma u Istri, ali je neophodno da lokalni dionici pokažu interes za dodatnim razvojem i da se usmjere ka projektima koji će im osigurati budući razvoj.

Agroturizmi u Istri mogli bi se ugledati na europske primjere dobre prakse kao što su udruženja agroturizama u Austriji. Partnerstva s drugim agroturizmima ili turističkim zajednicama mogla bi značajno utjecati na njihov daljnji razvoj. Stoga, potrebno je

⁴⁴ Zrakić, M et.al., *Mogućnosti i ograničenja razvitka agroturističkog gospodarstva – studij slučaja u Istri*, *Agroeconomia Croatica*, 2015., 5 (1); 71.

najprije prepoznati trenutno stanje, analizirati moguće rizike poslovanja, a potom se orijentirati ka kreiranju strategija kojima će se pospješiti daljnji razvoj agroturizma u Istri. Suradnja sa susjednim državama također bi mogla pospješiti daljnji razvoj, kao na primjer partnerstvo sa Slovenijom koja uspješno razvija agroturizam. Stoga je u nastavku provedena komparativna analiza kojom će se prikazati razvoj agroturizma u Sloveniji kako bi se utvrdile razlike i sličnosti s Hrvatskom, odnosno Istrom.

4.4. Komparativna analiza razvoja agroturizama Hrvatske i Slovenije

Slovenija je još jedna europska država koja brine o razvoju agroturizma. Njegov se intenzivniji razvoj bilježi od kraja 20. stoljeća do danas. Na nacionalnoj razini djeluje Udruženje turističkih seoskih domaćinstava Slovenije koje brine o promociji i kvaliteti ponude agroturizama Slovenije. Od 2007. godine Poljoprivredno-šumarska komora Slovenije dodjeljuje oznake kojima se kategoriziraju turistička poljoprivredna gospodarstva.⁴⁵ Svaka oznaka odnosi se na vrstu specijalizirane ponude koju agroturizam nudi što je prikazano u tablici 7.

Tablica 7. Oznake specijalizirane ponude agroturizma Slovenije

Oznaka i naziv	Sadržaj ponude
 <p>Turističko poljoprivredno gospodarstvo s ponudom za zdrav život</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Za ljubitelje zdravog načina života • Aktivno provođenje slobodnog vremena • Spoj prirode i zdrave prehrane
 <p>Turističko poljoprivredno gospodarstvo primjereno za obitelji s djecom</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Animacija djece • Uključenost roditelja u aktivnosti • Prilagođenost ponude djeci
 <p>Turističko poljoprivredno gospodarstvo primjereno za djecu bez pratnje roditelja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Čuvanje djece • Upoznavanje prirode i rada na gospodarstvu • Igra pod nadzorom odgajatelja

⁴⁵ Združenje turističnih kmetij Slovenije, *Specijalizirana ponuda*, dostupno na: <https://www.turisticnekmjetije.si/hr/specijalizirana-ponuda>.

 <p>Turističko poljoprivredno gospodarstvo primjereno za bicikliste</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vožnja bicikla po okolici • Informacije o biciklističkim stazama • Najam bicikla
 <p>Turističko poljoprivredno gospodarstvo s vinogradom</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vinske ceste • Razgledavanje vinograda i podruma • Kulinarski specijaliteti
 <p>Turističko poljoprivredno gospodarstvo primjereno za invalide</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Samostalno kretanje • Prilagođena oprema
 <p>Turističko obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo – prijatelj ljubitelja konja i jahanja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Učenje jahanja • Najam konja i vodstvo • Njega konja

Izvor: izrada autorice prema Združenje turističnih kmetij Slovenije, *Specijalizirana ponuda*, dostupno na: <https://www.turisticnekmjetije.si/hr/specijalizirana-ponuda>

Može se uočiti kako je ponuda zaista raznolika i prilagođena različitim potrebama i željama turista. Ovakav pristup, točnije specijalizacija ponude agroturizma može dovesti do veće prepoznatljivosti i konkurentnosti na tržištu što je Slovenija vrlo dobro prepoznala. Suradnja agroturizama i nacionalne Udruge ima mnoge pozitivne učinke koji se primarno ogledaju u većoj promociji, kvaliteti i širini ponude. Iako su Hrvatska i Slovenija susjedne države koje dijele mnoge sličnosti, razvoj agroturizma u ovim dvjema državama ipak se podosta razlikuje. Kako bi se bolje shvatile razlike u Sloveniji i Hrvatskoj, bit će predstavljeni primjeri agroturizama u Istri i slovenskoj regiji Savinjskoj.

Savinjska regija prepoznata je i kao regija zelenila s obzirom na bogatstvo prirodnih resursa. Ime je dobila po rijeci Savinji koja protječe regijom, a karakteriziraju je planine, prostrana dolina rijeke i slapovi. Područje je pogodno za razvoj agroturizma, ali i aktivnosti kao što su biciklizam i pješčačenje. U Savinjskoj regiji nalazi se 28 turističkih obiteljskih gospodarstava. Gotovo svih 28 agroturizama nudi mogućnost

smještaja, a samo dva nude isključivo usluge prehrane. Tri agroturizma nude i mogućnost kampiranja, a to su: Domačija Artišek, Weiss i Visočnik. Ono što je karakteristično za agroturizam ove slovenske regije je dodatna ponuda. Dakle, osim usluga prehrane i smještaja posjetiteljima se nudi mogućnost obavljanja aktivnosti kao što su jahanje i bicikliranje. Također, 10 agroturizama Savinjske regije podliježe ranije navedenoj certifikaciji. Na primjer, poljoprivredno gospodarstvo Urška ima tri oznake: turističko gospodarstvo prikladno za obitelji s djecom, za invalide i s ponudom za zdrav život. Većina certificiranih agroturizama ima dodijeljenu oznaku koja se tiče prilagodbe osobama s invaliditetom. Osim toga, ističe se i kvaliteta cjelokupne ponude pri čemu je većina ocijenjena s tri ili četiri zvjezdice što znači da imaju vrlo dobru ili odličnu ponudu. Također, važno je spomenuti kako se više od polovice agroturizama ove regije bavi ekološkom poljoprivredom i gotovo svi imaju omogućen pristup autobusom.⁴⁶

Kao što je već navedeno u ranijim potpoglavljima, Istra također intenzivno razvija ponudu agroturizma. Iako ne postoji sustav certifikacije, ponuda je raznolika te je turistima omogućeno bavljenje različitim aktivnostima u prirodi. Iz provedene analize agroturizama središnje Istre moglo se uočiti kako samo manjina nudi usluge smještaja, dok svi nude usluge prehrane, a nerijetko se u sklopu poljoprivrednom gospodarstva nalazi konoba koja nudi usluge te vrste. Ponudu upotpunjuju ljepote prirodnog krajolika i očuvana ruralna područja. U dodatnu ponudu uključene su i vinske ceste koje doprinose stvaranju doživljaja. Stoga se može zaključiti kako agroturizmi u Hrvatskoj, odnosno Istri i Sloveniji dijele mnoge sličnosti, ali i razlike što će detaljnije biti pojašnjeno u nastavnom potpoglavlju.

4.5. Kritički osvrt

Hrvatska i Slovenija susjedne su države koje dijele sličnosti u pogledu geografskih obilježja, ali i zajedničke povijesti. Bogatstvo prirodnih resursa i prostrana ruralna područja omogućavaju razvoj agroturizma u ovim državama. Sličnost agroturizama jest da nude tradicionalna jela koja obilježavaju određeno područje, a većina

⁴⁶ Slovenska turistička organizacije i Udruženje turističkih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava Slovenije, *Agroturizam u Sloveniji: Moj način odmora na selu*, 2020., str. 71-79, dostupno na: https://issuu.com/slovenia/docs/agroturizam_u_sloveniji_2020_hrvatski.

agroturizama nudi spoj usluga prehrane i smještaja. Sličnosti koje su uočene u usporedbi Hrvatske i Slovenije su:

- Tradicionalna prehrana sačinjena od namirnica proizvedenih na poljoprivrednom gospodarstvu,
- Očuvani prirodni krajobraz,
- Ponuda smještaja i prehrane zajedno u gotovo svim agroturizmima,
- Dodatne aktivnosti koje uključuju pješačenje, bicikliranje i jahanje.

Ipak, uočene su i razlike u razvoju agroturizma ovih dviju država. Ponajprije, Slovenija ima uže definirane propise kojima regulira poslovanje agroturizama. To se ponajviše odnosi na sustav certificiranja koji je detaljno pojašnjen ranije, a kojeg je donijela Poljoprivredno-šumarska komora Slovenije. Na nacionalnoj razini postoji i udruženje agroturizama što također značajno doprinosi razvoju istog. U Hrvatskoj je uočen nedostatak ovakvih inicijativa. Nije zabilježeno djelovanje udruženja agroturizama, niti na nacionalnoj, niti na regionalnoj razini. Poslovanje agroturizama regulirano je Zakonom o pružanju usluga u turizmu, a ujedno ne postoji organizacija ili sekcija Ministarstva koja izdaje posebne propise za agroturizme. Dakako, to se može percipirati kao veći nedostatak u razvoju agroturizama Hrvatske.

Još jedna razlika je neravnomjerna raspoređenost agroturizama. Iako je Slovenija površinom manja država od Hrvatske, ima znatno veći broj registriranih turističkih seoskih obiteljskih gospodarstava koja su gotovo ravnomjerno raspoređena jer svaka regija u Sloveniji razvija agroturističku ponudu. U Hrvatskoj je slučaj drugačiji jer su samo pojedine županije značajnije razvile agroturizam, pri čemu se najviše ističe Istarska županije.

Iz do sada navedenog može se zaključiti kako u Hrvatskoj nedostaje angažiranost od strane države koja bi više trebala poticati razvoj agroturizma pomoću raznih strategija ili udruženja. Kako bi se agroturizam u Hrvatskoj značajnije razvio potreban je veći angažman države u vidu financiranja, ali i lokalnih turističkih zajednica koje bi trebale usko surađivati s agroturizmima. Slovenija može biti primjer dobre prakse u koji bi se Hrvatska mogla ugledati. Razvoj sustava certifikacije ponude značajno bi intenzivirao razvoj agroturizma te bi se svaki od njih opredijelio za određeni aspekt poslovanja, s obzirom na raspoložive resurse. Dakle, važna je diverzifikacija ponude kako bi turisti lakše prepoznali specifičnosti destinacije.

Što se tiče Istre, prikazano je nekoliko dobrih primjera prakse, posebice u središnjoj Istri. Ipak, uvijek postoji prostor za napredovanje i unapređenje usluge na seljačkom gospodarstvu. U nastavku slijedi tablica 8. u kojoj se navode ranije spomenuta područja utjecaja agroturizma te su u kontekstu toga predložena moguća unapređenja agroturističke ponude Istre.

Tablica 8. Prijedlozi unapređenja agroturizma Istre

Područje utjecaja	Prijedlog unapređenja
Poljoprivreda	<ul style="list-style-type: none"> • Inovacije u proizvodima (nova jela s domaćim namirnicama) • Unapređenje proizvoda (npr. otvaranje male trgovine s vinom ili džemovima) • Održivost, ekološka poljoprivreda
Turizam	<ul style="list-style-type: none"> • Diverzifikacija proizvoda (uvođenje novih proizvoda, dodatne aktivnosti u sklopu agroturizma) • Organizacija događaja tijekom cijele godine (npr. Dani pršuta, Dani vina i sl.) • Proširivanje usluga (smještaj, prehrana, kratki izleti)
Lokalna zajednica	<ul style="list-style-type: none"> • Poticanje turista na kupovinu lokalnih, domaćih proizvoda (izvor zarade za domaćine) • Prezentacija lokalne tradicije turistima kroz predstave i manifestacije • Upoznavanje turista s lokalnom kulturom i bliski kontakt s domaćinima kroz radionice (npr. izrada kruha ili domaćeg jela)

Izvor: izrada autorice prema: Taleska, M., *Agrotourism as an opportunity for revitalization of rural areas*, Skopje, 2015.

Dakle, agroturizmi Istre trebali bi se posvetiti inovacijama proizvoda što podrazumijeva uvođenje novih jela (s domaćim namirnicama specifičnim za to područje), unapređenje proizvoda kroz prodaju istih u malim trgovinama ili na tržnicama te ekološku poljoprivredu čime se stimulira održivi razvoj. Sve navedeno zasigurno bi pozitivno utjecalo na poljoprivredu i njen razvoj. U kontekstu turizma potrebno je diverzificirati proizvode kako bi postali prepoznatljiviji na tržištu, a to se

može postići uvođenjem novih usluga, specijalizacijom i slično. Također, organiziranje manifestacija na agroturizmima, poput Dana pršuta ili Dana vina, zasigurno bi dovelo do produljenja turističke sezone i održivosti destinacije. Agroturizam može pozitivno utjecati na lokalnu zajednicu ukoliko se turiste potiče na kupovinu domaćih proizvoda, a vrlo dobra strategija promocije lokalne tradicije jesu radionice (npr. izrada kruha) pri čemu se turisti direktno upoznaju s domaćinima i njihovim običajima.

Uvidjelo se kako je Istra najrazvijenija turistička regija u Hrvatskoj koja nudi širok spektar turističkih proizvoda i usluga. Bilježi se sve veća pojava posebnih oblika turizma od kojih su najzastupljeniji sportsko – rekreacijski, eno – gastronomski turizam i agroturizam. Upravo je agroturizam doprinio razvoju ruralnih područja, posebice središnje Istre gdje postoji nekolicina turističkih seljačkih obiteljskih gospodarstava. Zaključno, Hrvatska bi se više trebala orijentirati ka razvoju ruralnih područja i agroturizma jer ima sve raspoložive resurse za razvoj, a isti će se ostvariti jačim uključivanjem države vlasti, turističkih zajednica i lokalnih rezidenata.

5. ZAKLJUČAK

Pregled agroturizma u pojedinim europskim državama i Republici Hrvatskoj ukazao je na znatne razlike u pristupu i razvoju istog. Može se zaključiti kako je Hrvatska i dalje nedostatno angažirana oko razvoja ruralnih područja. Također, provedena analiza ukazala je na velike razlike na razini Republike Hrvatske zato što se intenzivan razvoj agroturizma bilježi većinom u Istarskoj županiji, dok se u kontinentalnom dijelu Hrvatske, bez obzira na bogatstvo resursa, isti razvija u vrlo oskudnoj mjeri.

Detaljnim prikazom turističke ponude i potražnje Istre ukazalo se na bogatstvo resursa koji predstavljaju temelj razvoja agroturizma. Na području središnje Istre egzistira sedam agroturizama čija su zajednička obilježja tradicionalna jela pripremljena s domaćim namirnicama, proizvodnja i prodaja lokalnih proizvoda te očuvanje tradicije. Ipak, SWOT analizom ukazalo se na trenutne prednosti, ali i izazove razvoja. Prednosti konkretno obuhvaćaju povoljan geografski položaj, bogatstvo ponude, kulturnu i prirodnu baštinu te gastronomiju. Izazovi se ponajviše tiču nedostatka financijskih sredstava, malobrojnih partnerstava i rizika od prevlasti konkurencije s obzirom na brojnost agroturizama u Istri.

Komparativnom analizom agroturizma Hrvatske i Slovenije ukazalo se na sličnosti i razlike u pristupu. Iako imaju slične predispozicije za razvoj ovoga oblika turizma, Slovenija se značajnije posvetila njegovu razvoju pomoću udruga, raznih izvora financiranja i certifikacije ponude, dok u Hrvatskoj takav pristup izostaje. Hrvatska bi trebala poraditi na prepoznatljivosti destinacija što se može postići upravo certifikacijom ponude i boljim marketinškim pristupom.

S obzirom na aktualnost ove tematike, buduća istraživanja bit će ključan alat za praćenje razvoja agroturizma u Republici Hrvatskoj i Istarskoj županiji. Ista bi se trebala usmjeriti ka istraživanju izazova razvoja i ključnih problema. Razni su se autori posvetili istraživanju agroturizma u Istri, no ne postoje recentni radovi koji se bave analizom trenutnog stanja i mogućih izazova razvoja. Doprinosi istraživanja u ovome radu su prikaz mogućih izazova razvoja agroturizma Istre pomoću SWOT analize te provedena komparativna analiza agroturizma Hrvatske i Slovenije čime se ukazalo na

potencijale budućeg razvoja. S obzirom na sve navedeno, hipoteza se prihvaća, a ciljevi i svrha rada su ispunjeni.

POPIS LITERATURE

a) Knjige:

1. Čabaravdić, A., *Turizam u Istri: od davnina do danas*, Čakavski sabor, Žminj, 2018.
2. Demonja, D., Ružić, P., *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Zagreb, 2010.
3. Ljetna škola Filozofskog fakulteta, ur. Petrović Leš, T., Pletenac, T., *Etnologija i kulturni turizam*, Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Zagreb, 2006.
4. Ružić, P., *Ruralni turizam Istre: pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za poljoprivredu i turizam, Pula, 2011.
5. Ružić, P., *Ruralni turizam*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, 2005.
6. Tubić, D., *Ruralni turizam: od teorije do empirije*, Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici, Virovitica, 2019.

b) Znanstveni članci:

1. Jelinčić, D.A., *Agroturizam u europskom kontekstu*, Institut za međunarodne odnose, Zagreb, *Studia ethnologica Croatica*, Vol. 19 No. 01, 2007.
2. Krajnović, A., Čičin-Šain, D., Predovan, M., *Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma – problemi i smjernice*, Sveučilište u Zadru, Odjel za ekonomiju, *Oeconomica Jadretina*, Vol. 1 No. 1, 2011.
3. Maria-Irina, A., *Ecotourism, agro-tourism and rural tourism in the European Union*, *Contemporary Approaches and Challenges of Tourism Sustainability*, Predeal, Romania, 2017.
4. Marsat, J.B., Menegazzi, P., Monin, C., Bonniot, A., Bouchaud, M., *Designing a Regional Policy of Agrotourism – The Case of Auvergne Region (France)*, *European Countryside* Volume 5, Issue 4, 2013.
5. Pamuković, A., Dorbić, B., Radeljak, M., *Iskustvo i praksa razvoja agroturizma u Europi te njegov utjecaj na Hrvatsku*, *Agronomski glasnik: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Vol. 78 No. 1, 2016.
6. Quendler, E., *The position of the farm holiday in Austrian tourism*, *Open Agriculture*, 4:697-711, 2021.

7. Santucci, F. M., *The Diversification of Agriculture in Italy: Agritourism and Organic Management*, Università degli Studi di Perugia, International Business & Economics Studies, Vol. 3 No. 1, 2021.
8. Slocum, S., Curtis, K., *Farm Diversification through Farm Shop Entrepreneurship in the UK*, Journal of Food Distribution Research Volume 48, Issue 2, 2017.
9. Taleska, M., *Agrotourism as an opportunity for revitalization of rural areas*, V congress of the geographers from Republic of Macedonia, MGD, Skopje, 2015.
10. Zrakić, M., Grgić, I., Batelić, K., Tomić, M., Mesić, Ž., Gugić, J., *Mogućnosti i ograničenja razvitka agroturističkog gospodarstva – studij slučaja u Istri*, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Agroecnomia Croatica, Vol. 5 No. 1, 2015.

c) Priručnici i publikacije:

1. Agencija za ruralni razvoj Istarske županije, *Strateški program ruralnog razvoja Istarske županije 2008.-2013.*, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zagreb, 2008., http://www.azrri.hr/fileadmin/fotke-text/Strategija_ruralnog_razvoja_I%C5%BD/Strateski_program_ruralnog_razvoja_Istarske_%C5%BEupanije_2008.-2013..pdf (pristupljeno 28. travnja 2022.)
2. Hrvatska gospodarska komora, *Ruralni turizam Hrvatske: Nacionalni katalog*, Zagreb, 2015., <https://www.hgk.hr/documents/hgkkatalogruralniturizamhrvatskeweb57728ea64487b.pdf> (pristupljeno 27. travnja 2022.)
3. Institut za turizam, *TOMAS, stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj*, Zagreb, 2020., https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-10/TOMAS%20Hrvatska%202019_0.pdf (pristupljeno 18. travnja 2022.)
4. Slovenska turistička organizacija, Udruženje turističkih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava Slovenije, *Moj način odmora na selu*, 2020., https://issuu.com/slovenia/docs/agroturizam_u_sloveniji_2020_hrvatski (pristupljeno 9. svibnja 2022.)
5. Turistička zajednica Istarske županije, *Master plan turizma Istarske županije 2015.-2025.*, Poreč, 2014.

d) Internetski izvori:

1. Agriturist, <https://www.agriturist.it/en/farm-holidays-italy/1-0.html> (pristupljeno 23. travnja 2022.)
2. Agroturizam Dol, <http://agroturizamdol.incroatia.info/> (pristupljeno 27. travnja 2022.)
3. Agroturizam Ograde, <https://agroturizam-ograde.hr/> (pristupljeno 27. travnja 2022.)
4. Agroturizam Radešić, <http://www.agroturizam-radesic.hr/hr/aktivnosti%20hr.html> (pristupljeno 26. travnja 2022.)
5. Agroturizam Stelio, <https://www.istra-agroturizam.com/> (pristupljeno 26. travnja 2022.)
6. Agroturizam Štefanić, <https://agroturizam-stefanic.hr/hr> (pristupljeno 27. travnja 2022.)
7. Agroturizam Tončić, <https://www.agroturizam-toncic.com/> (pristupljeno 26. travnja 2022.)
8. Colours of Istria, *Gorostasni vodnjanski kažuni*, <https://www.coloursofistria.com/hr/destinacije/istra/o-istri/gorostasni-vodnjanski-kazuni> (pristupljeno 10. svibnja 2022.)
9. Dani otvorenih vrata agroturizama Istre, <https://dovai.eu/> (pristupljeno 23. travnja 2022.)
10. Ekomuzej Batana, <http://www.batana.org/hr/naslovna/> (pristupljeno 19. travnja 2022.)
11. EkopIstra, O nama, <https://ekopistra.hr/hr/o-nama> (pristupljeno 12. svibnja 2022.)
12. Farm Stay, <https://www.farmstay.co.uk/default.aspx> (pristupljeno 23. travnja 2022.)
13. Gîtes de France, <https://www.gites-de-france.com/en> (pristupljeno 23. travnja 2022.)
14. Konoba Jadruhi, <https://jadruhi.com/o-nama/> (pristupljeno 26. travnja 2022.)
15. Održivi turizam Hrvatska, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97> (pristupljeno 22. travnja 2022.)
16. Park prirode Učke, Aktivnosti i izletišta, <https://www.pp-ucka.hr/info-za-posjetitelje/atraktivni-lokaliteti-i-izletista/> (pristupljeno 10. svibnja 2022.)

17. Povijesni i pomorski muzej Istre, Kuća fresaka u Draguču, <http://www.ppmi.hr/hr/lokacije/kuca-fresaka-u-dragucu/o-nama/> (pristupljeno 10. svibnja 2022.)
18. Ruraltour, Farm Experience, <https://www.ruraltour.eu/products/farm-experience> (pristupljeno 23. travnja 2022.)
19. Stara štala, <https://www.stara-stala.com/> (pristupljeno 27. travnja 2022.)
20. Turistička zajednica Istarske županije, Dolasci i noćenja turista u Istri, <https://www.istra.hr/hr/business-information/istra-u-medijima/statistika> (pristupljeno 20. travnja 2022.)
21. Turistička zajednica Istarske županije, Pazinska jama: ponor Pazinčice, <https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/spilje-pecine-jame/pazinska-jama-ponor-pazinčice> (pristupljeno 10. svibnja 2022.)
22. Turistička zajednica Istarske županije, Poučne staze, <https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/poucne-staze> (pristupljeno 10. svibnja 2022.)
23. Turistička zajednica Istarske županije, Prapovijesni arheološki lokaliteti, <https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/prapovijesni-arheoloski-lokaliteti> (pristupljeno 10. svibnja 2022.)
24. Turistička zajednica središnje Istre, Agroturizmi, <https://www.central-istria.com/hr/gastronomy-gourmet/agroturizam-agritourism> (pristupljeno 27. travnja 2022.)
25. Turistička zajednica središnje Istre, Aktivnosti, <https://www.central-istria.com/hr/aktivnosti-activities-aktivurlaub> (pristupljeno 10. svibnja 2022.)
26. Urlaub am Bauernhof, <https://www.farmholidays.com/en> (pristupljeno 23. travnja 2022.)
27. Združenje Turističnih Kmetij Slovenije, <https://www.turisticneketije.si/hr/specijalizirana-ponuda> (pristupljeno 23. travnja 2022.)

POPIS TABLICA

Tablica 1. Funkcije agroturizma	6
Tablica 2. Broj dolazaka i noćenja turista u Istri od 2017. do 2021. godine.....	21
Tablica 3. Dolasci i noćenja turista u Istri prema najzastupljenijim emitivnim tržištima	21
Tablica 4. Odabrani primjeri agroturizma Istre i njihova ponuda	29
Tablica 5. Ponuda i poslovanje agroturizama središnje Istre	31
Tablica 6. SWOT analiza.....	34
Tablica 7. Oznake specijalizirane ponude agroturizma Slovenije.....	37
Tablica 8. Prijedlozi unapređenja agroturizma Istre	41

POPIS SLIKA

Slika 1. Logo Urlaub am Bauernhof	9
Slika 2. Promocija manifestacije Dani otvorenih vrata agroturizama Istre	28
Slika 3. Izgled tradicionalnog istarskog jela u agroturizmu	33

SAŽETAK

Tema ovoga završnog rada su agroturizmi u Istri pri čemu se naglašava njihova važnost i mogući izazovi razvoja. Agroturizam je jedan od dominantnih oblika ruralnog turizma koji u Europi bilježi sve veći razvoj od 1950-ih godina. U Hrvatskoj se isti značajnije razvija od 1990-ih godina pri čemu Istra postaje najrazvijenija turistička regija u kontekstu agroturizma. U sklopu ovoga rada provedena je komparativna analiza agroturizama Slovenije i Hrvatske kako bi se ukazalo na sličnosti i razlike u razvoju. Specifičnost agroturizma ogleda se u činjenici da isti većinom predstavlja dodatan izvor prihoda za stanovnike ruralnih područja koji se bave poljoprivredom, a ujedno odražava sve tradicionalne karakteristike toga područja. Agroturizam u Hrvatskoj se susreo s raznim izazovima kao što su nedostatak financijskih ulaganja, loša infrastruktura ruralnih područja i izostanak partnerstava. U Istri se bilježi porast broja agroturizama koji doprinose prepoznatljivosti Istre kao destinacije ruralnog turizma.

Ključne riječi: agroturizam, ruralno područje, turizam Istre, ruralni turizam, turističko seljačko obiteljsko gospodarstvo, izazovi razvoja

SUMMARY

The topic of this thesis is agritourism in Istria, its importance, and challenges of development. Agritourism is one of the dominant forms of rural tourism which is evolving in Europe since 1950's. In Croatia, agritourism started developing in late 1990's and since then Istria is the most developed touristic region in the context of agritourism. Part of this thesis is the comparative analysis of agritourism in Slovenia and Croatia which shows similarities and differences in development. Agritourism is specific because it represents additional source of income for people engaged in agriculture, and it also represents all the traditional characteristics of this rural area. Agritourism in Croatia has faced various challenges like lack of financial investment, bad infrastructure, and lack of partnerships. The number of agritourisms in Istria has increased in recent years and they have become recognizable part of Istria's touristic supply.

Key words: agritourism, rural area, tourism in Istria, rural tourism, touristic family farm, challenges of development